

Міністерство освіти і науки України

Державна наукова установа

«Інститут освітньої аналітики»

СТАТИСТИКА ФІНАНСУВАННЯ ОСВІТИ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ ТА НАЦІОНАЛЬНА ПРАКТИКА

2026

НАУКОВИЙ КОЛЕКТИВ АВТОРІВ

Терещенко Г.М., заступник директора з науково-організаційної роботи, канд. екон. наук, старш. наук. співроб.;

Белінська Г. В., завідувач сектору аналізу освітнього фінансування відділу освітньої статистики і аналітики, канд. екон. наук, старш. наук. співроб.;

Анісімова О. Ю., старш. наук. співроб. сектору вищої освіти відділу освітньої статистики і аналітики, канд. екон. наук.

ЗМІСТ

1. Багатоканальне фінансування освіти, загальна архітектура та джерела фінансування освіти в Україні в умовах воєнної трансформації	4
2. Поточний стан статистичного забезпечення фінансів освіти в Україні: інституційний механізм та розподіл фінансових повноважень	10
3. Фрагментація адміністративних та статистичних даних про фінансування освіти як бар'єр для їх гармонізації.....	16
4. Міжнародні методологічні підходи до статистики фінансування освіти та їх порівняльний аналіз.....	26
5. Пропозиції щодо гармонізації системи показників фінансування освіти України з європейськими практиками.....	46

1. Багатоканальне фінансування освіти, загальна архітектура та джерела фінансування освіти в Україні в умовах воєнної трансформації

Формування сучасної моделі фінансування освіти в Україні неможливе без урахування загальних макрофінансових умов функціонування держави, оскільки саме бюджетна система визначає обсяг, структуру та стабільність ресурсів, спрямованих на освітню сферу. У цьому контексті особливого значення набуває аналіз трансформації джерел доходів державного бюджету, що відбулася під впливом повномасштабного вторгнення, оскільки вона безпосередньо впливає на можливості фінансування освіти та реалізацію освітньої політики.

До 2022 року бюджетна система України характеризувалася відносною стабільністю та передбачуваністю. Основним джерелом наповнення консолідованого бюджету виступали податкові надходження, які у 2021 році формували майже 87,5 % усіх доходів, тоді як частка неподаткових надходжень становила близько 12 %, а міжнародна допомога – лише 0,08 %¹. Така структура свідчила про високий рівень фіскальної самодостатності держави та мінімальну залежність від зовнішніх ресурсів. Водночас, попри наявність дефіциту бюджету, його рівень залишався контрольованим і не створював критичних ризиків для макрофінансової стабільності.

Початок повномасштабного вторгнення у 2022 році зумовив кардинальну зміну фінансової моделі держави. Різке скорочення економічної активності, втрата частини територій та руйнування виробничої інфраструктури призвели до суттєвого зменшення податкових надходжень, частка яких у доходах бюджету знизилася до 61,2 %. Водночас відбулося безпрецедентне зростання ролі міжнародної фінансової допомоги, яка сягнула майже 22 % загальних доходів бюджету та стала одним із ключових джерел його наповнення. Така трансформація означала фактичний перехід до нової, воєнно-орієнтованої моделі бюджетного забезпечення.

¹ Open budget : офіц. вебсайт. URL: <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення: 28.04.2026).

Зростання видатків на оборону, безпеку та соціальну підтримку населення спричинило суттєве збільшення бюджетного дефіциту, який у 2022 році перевищив 16 % ВВП². Це створило додатковий тиск на фінансову систему та обмежило можливості держави щодо фінансування інших секторів, зокрема освіти. У цих умовах саме зовнішня підтримка стала критично важливим фактором забезпечення безперервності функціонування соціальної сфери, включаючи освітні послуги.

Подальша динаміка бюджетних показників у 2023–2025 роках свідчить про закріплення нової структури доходів. Попри зростання номінальних обсягів бюджету, частка податкових надходжень так і не повернулася до довоєнного рівня, тоді як роль неподаткових доходів та зовнішньої допомоги залишалася значною. Зокрема, у 2025 році податкові надходження формували близько 58 % доходів бюджету, неподаткові – понад 29 %, а міжнародна допомога – близько 13 %³. Це свідчить про збереження структурної залежності бюджетної системи від зовнішніх джерел фінансування.

У таких умовах фінансування освіти функціонує в межах обмежених бюджетних можливостей і значною мірою залежить від загального стану державних фінансів. З одного боку, держава продовжує забезпечувати базові гарантії доступності освіти, зокрема через механізм освітньої субвенції та інші трансферти. З іншого боку, обмеженість ресурсів та конкуренція між секторами посилюють необхідність підвищення ефективності використання бюджетних коштів.

Важливою особливістю сучасної бюджетної моделі є поєднання внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування. Якщо до війни міжнародна допомога відігравала допоміжну роль, то в умовах воєнного стану вона стала системоутворюючим елементом фінансової стабільності. При цьому домінування грантових форм допомоги дозволяє зменшити боргове

² Open budget : офіц. вебсайт. URL: <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення: 28.04.2026).

³ Open budget : офіц. вебсайт. URL: <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення: 28.04.2026).

навантаження, однак водночас формує залежність від зовнішніх рішень і політичної кон'юнктури.

З огляду на це, держава поступово переходить від моделі екстреного фінансового реагування до стратегічного відновлення фіскальної спроможності. Одним із ключових інструментів такого переходу стала Національна стратегія доходів до 2030 року, яка визначає напрями реформування податкової та митної систем, підвищення їх прозорості та ефективності, а також гармонізації з європейськими стандартами. Реалізація цієї стратегії має створити передумови для поступового відновлення внутрішньої доходної бази бюджету.

Таким чином, сучасна архітектура фінансування освіти в Україні формується в умовах глибокої трансформації бюджетної системи, спричиненої війною. Вона характеризується поєднанням зниженого рівня фіскальної самодостатності, високої залежності від міжнародної допомоги та збереженням значного бюджетного дефіциту. У цих умовах забезпечення стабільного фінансування освіти потребує не лише підтримки з боку міжнародних партнерів, але й системних внутрішніх реформ, спрямованих на відновлення економічного потенціалу та зміцнення податкової бази держави.

Логічним продовженням викладеного аналізу джерел та загальної архітектури фінансування освіти є узагальнення їх у вигляді цілісної структурної моделі, яка дозволяє наочно відобразити взаємозв'язки між основними фінансовими потоками та рівнями управління. З огляду на багаторівневий характер фінансування освітньої системи, що поєднує державні, місцеві та позабюджетні джерела, доцільним є використання блок-схеми як інструменту візуалізації. Такий підхід дає змогу систематизувати складну сукупність фінансових механізмів, чітко окреслити роль кожного рівня у забезпеченні освітнього процесу, а також показати функціональний розподіл ресурсів між різними типами видатків. Представлена нижче схема узагальнює ключові елементи фінансування освіти в Україні та відображає сучасну модель руху фінансових ресурсів у системі освіти (рис. 1).

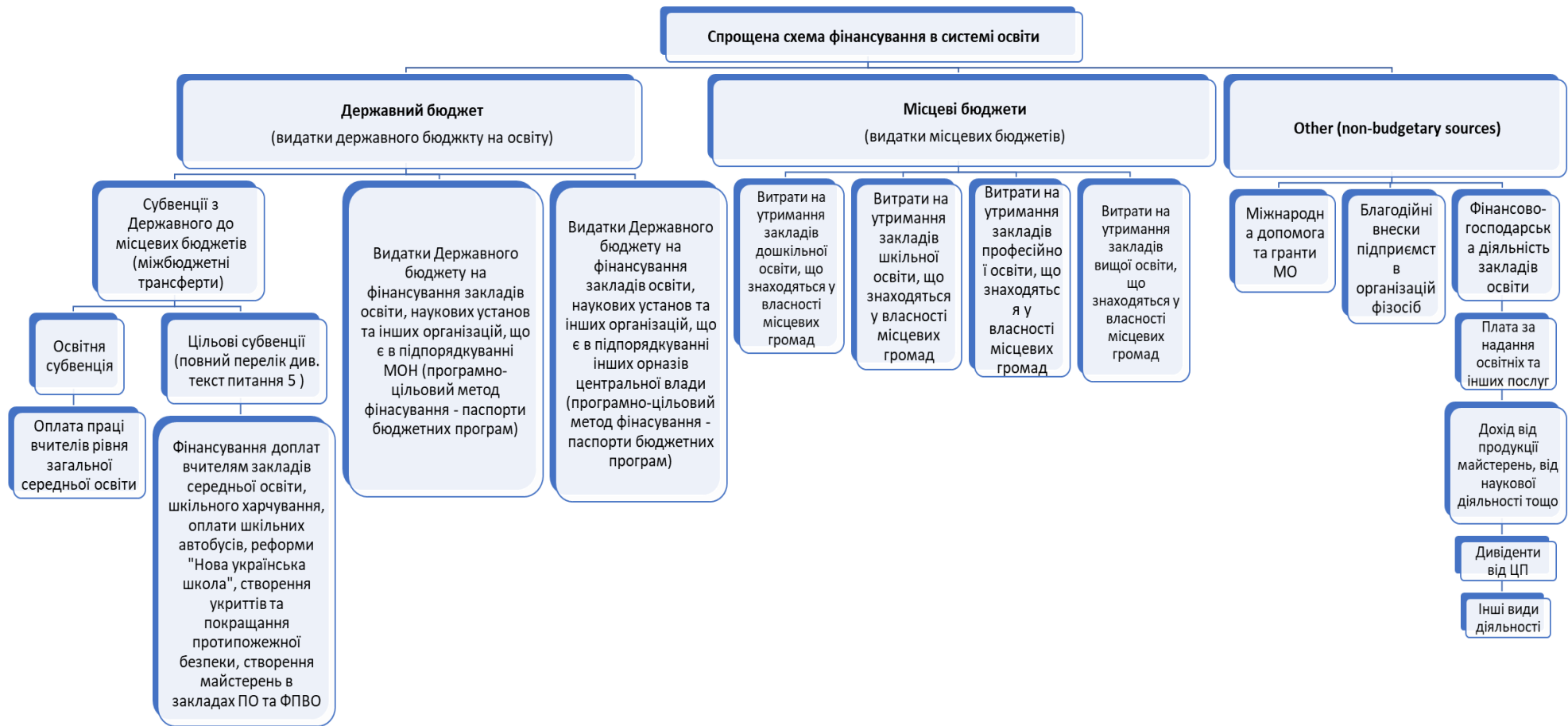

Рис. 1. Спрощена схема фінансування в системі освіти

Представлена на рис. 1 схема дає змогу чітко ідентифікувати ключові канали фінансування освіти та розмежувати їх за рівнями управління. Водночас для більш глибокого розуміння функціонування цієї моделі доцільно деталізувати один із її важливих компонентів – фінансові ресурси, що формуються та використовуються на децентралізованому рівні. Йдеться насамперед про доходи місцевих бюджетів і власні надходження закладів освіти, які не спрямовуються до центрального бюджету, але відіграють суттєву роль у забезпеченні освітнього процесу. Саме ці джерела формують фінансову основу автономії територіальних громад і окремих закладів освіти та доповнюють базове бюджетне фінансування.

У сучасній моделі фінансування освіти в Україні децентралізовані рівні влади, а також самі заклади освіти мають право акумулювати доходи, які залишаються у їхньому розпорядженні та використовуються на власні потреби. Такий підхід закріплений на законодавчому рівні й відображає загальну логіку бюджетної децентралізації, що передбачає передачу не лише повноважень, але й фінансових ресурсів на місце.

Формування доходів місцевих бюджетів базується на поєднанні норм податкового та бюджетного законодавства. Податковий кодекс України⁴ визначає перелік податків, їх ставки та правила адміністрування, розмежовуючи їх на загальнодержавні та місцеві. Бюджетний кодекс України⁵ встановлює сталі пропорції розподілу податкових надходжень між державним і місцевими бюджетами, що забезпечує передбачуваність фінансових ресурсів територіальних громад. Зокрема, одним із ключових джерел доходів місцевих бюджетів є податок на доходи фізичних осіб, частка якого у воєнний період була збільшена для підтримки громад. Водночас система горизонтального вирівнювання дозволяє згладжувати дисбаланси між територіями шляхом

⁴ Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

⁵ Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.

надання базових дотацій менш фінансово спроможним громадам та вилучення частини надлишкових доходів у більш забезпечених.

Окрему роль у системі фінансування освіти відіграють власні надходження закладів освіти, які формуються в межах спеціального фонду бюджетних установ. Відповідно до бюджетного законодавства, ці кошти мають цільове призначення, не підлягають вилученню та використовуються виключно на розвиток і забезпечення діяльності відповідного закладу. Такий механізм створює додаткові можливості для підвищення фінансової автономії освітніх установ.

Законодавство України прямо передбачає багатоканальну модель фінансування освіти⁶, яка включає не лише бюджетні ресурси, але й широкий спектр позабюджетних джерел. До них належать плата за надання освітніх та інших послуг, кошти від науково-дослідної діяльності, доходи від використання майна, гранти, благодійні внески та інші надходження, не заборонені законодавством. Важливою гарантією при цьому є норма, відповідно до якої наявність таких доходів не може бути підставою для скорочення бюджетного фінансування.

Фінансова автономія закладів освіти реалізується також через право самостійно розпоряджатися отриманими ресурсами в межах затверджених кошторисів⁷. Це включає прийняття рішень щодо структури витрат, організації господарської діяльності, укладення договорів та розвитку матеріально-технічної бази. Такий підхід дозволяє підвищити ефективність використання ресурсів і адаптувати діяльність закладів до локальних потреб.

Практика залучення власних надходжень є найбільш поширеною у закладах професійної, фахової передвищої та вищої освіти, де існує ширший спектр можливостей для надання платних послуг і виконання науково-дослідних робіт. Водночас у закладах загальної середньої та дошкільної освіти

⁶ Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

⁷ Про затвердження Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2002 № 228. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2002-%D0%BF#Text>.

такі джерела мають більш обмежений характер, проте також використовуються, зокрема у формі оренди майна, організації гурткової діяльності чи отримання благодійної допомоги. Доходи децентралізованого рівня та власні надходження закладів освіти є важливим доповненням до базового бюджетного фінансування і відіграють суттєву роль у забезпеченні стабільності функціонування освітньої системи. Їх наявність підсилює фінансову спроможність громад і закладів освіти, а також створює передумови для більш гнучкого та ефективного управління ресурсами в умовах обмеженого державного фінансування.

2. Поточний стан статистичного забезпечення фінансів освіти в Україні: інституційний механізм та розподіл фінансових повноважень

Сучасна система фінансування освіти в Україні функціонує в межах інституційної моделі, що поєднує принципи бюджетної децентралізації, субсидіарності та державних гарантій доступності освітніх послуг. Така модель передбачає чітке розмежування фінансових повноважень між центральними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, що, у свою чергу, визначає особливості формування, розподілу та використання фінансових ресурсів у сфері освіти.

Інституційний механізм фінансування освіти базується на нормативно закріпленому розподілі відповідальності між рівнями управління. Держава, в особі Міністерства освіти і науки України, формує стратегічні пріоритети розвитку освітньої системи, визначає стандарти якості освіти та забезпечує цільову фінансову підтримку через механізми міжбюджетних трансфертів. Водночас основне навантаження щодо утримання та розвитку мережі закладів освіти покладається на органи місцевого самоврядування, що відповідає загальній логіці реформи децентралізації.

Відповідно до положень Бюджетного кодексу України⁸, ключову роль у фінансуванні загальної середньої освіти відіграють бюджети територіальних громад, які забезпечують фінансування закладів освіти, що перебувають у їхній власності. Це включає утримання шкіл, оплату комунальних послуг, проведення ремонтів, оновлення матеріально-технічної бази, а також фінансування адміністративного та технічного персоналу. Таким чином, саме місцевий рівень є базовим у забезпеченні функціонування освітньої інфраструктури.

Принцип субсидіарності, закріплений у бюджетному законодавстві, визначає, що фінансові ресурси та управлінські рішення мають концентруватися на тому рівні, який найбільш ефективно може забезпечити їх реалізацію. У сфері освіти це означає, що більшість операційних витрат здійснюється на місцевому рівні, тоді як держава втручається у випадках, коли йдеться про стратегічні напрями розвитку або забезпечення рівного доступу до освіти.

Центральним інструментом державної фінансової підтримки є освітня субвенція⁹, яка спрямовується з державного бюджету до місцевих бюджетів і використовується передусім для оплати праці педагогічних працівників. Розподіл субвенції здійснюється за формульним підходом, що враховує кількість учнів, тип території, щільність населення, наявність учнів з особливими освітніми потребами та інші коригуючі коефіцієнти¹⁰. Такий механізм дозволяє забезпечити відносну об'єктивність і прозорість розподілу ресурсів між територіями.

Окрім базової освітньої субвенції, важливу роль відіграють цільові субвенції, які спрямовуються на реалізацію конкретних державних програм і реформ. До таких інструментів належать фінансування заходів у межах реформи «Нова українська школа», забезпечення безпечного освітнього

⁸ Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.

⁹ Про затвердження формули розподілу освітньої субвенції між місцевими бюджетами : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 № 1088. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1088-2017-%D0%BF#Text>.

¹⁰ Деякі питання розподілу освітньої субвенції на 2026 рік : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.12.2025 № 1764. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1764-2025-%D0%BF#Text>

середовища, розвиток інклюзивної освіти, оновлення матеріально-технічної бази, організація підвезення учнів, модернізація харчоблоків та інші напрями. Таким чином, держава зберігає можливість впливу на структурні зміни в освітній системі навіть в умовах децентралізації.

Важливим елементом інституційного механізму є розподіл функцій між структурними підрозділами Міністерства освіти і науки. Зокрема, ключову роль у формуванні бюджетної політики та координації фінансування відіграє Директорат стратегічного планування та відновлення, який відповідає за середньострокове бюджетне планування, розробку бюджетних програм і узгодження фінансових пріоритетів. Профільні директорати (шкільної, дошкільної, професійної та вищої освіти) забезпечують реалізацію політики у відповідних секторах та здійснюють моніторинг використання коштів за напрямами.

Контроль за ефективністю використання фінансових ресурсів здійснюється через поєднання інструментів адміністративного нагляду, методичного супроводу та цифрових систем звітності. Міністерство освіти і науки координує цей процес через погодження бюджетних пропозицій, аналіз звітності та взаємодію з органами місцевого самоврядування, що дозволяє забезпечити узгодженість державної політики та її реалізації на місцях.

Органи місцевого самоврядування, у свою чергу, виконують функції безпосереднього розпорядника коштів і забезпечують їх використання відповідно до потреб конкретних закладів освіти. Вони ухвалюють рішення щодо фінансування малокомплектних шкіл, здійснюють додаткові виплати педагогічним працівникам, а також можуть спрямовувати власні ресурси на розвиток освітньої інфраструктури. Такий рівень автономії дозволяє враховувати локальні особливості, але водночас створює ризики нерівномірності фінансування між громадами.

Процес розподілу коштів між рівнями управління має чітко визначену послідовність: на державному рівні формується обсяг фінансування та затверджуються параметри розподілу, після чого кошти спрямовуються до

місцевих бюджетів, де відбувається їх деталізація та безпосереднє використання закладами освіти. Таким чином, фінансова система освіти функціонує як багаторівневий механізм, у якому кожен рівень виконує чітко визначену роль.

Загалом, інституційний механізм фінансування освіти в Україні характеризується поєднанням централізованого стратегічного управління та децентралізованого виконання. Така модель дозволяє забезпечити баланс між єдністю державної політики та гнучкістю її реалізації на місцевому рівні, проте водночас потребує розвиненої системи статистичного забезпечення та моніторингу для оцінки ефективності використання фінансових ресурсів і своєчасного реагування на виявлені дисбаланси.

Водночас аналіз інституційного механізму фінансування освіти в Україні буде неповним без урахування ще одного важливого елемента сучасної фінансової архітектури – міжнародної донорської підтримки. В умовах повномасштабної війни саме донорські ресурси стали суттєвим фактором забезпечення фінансової стабільності держави та реалізації окремих напрямів освітньої політики, зокрема у сфері відновлення інфраструктури, розвитку безпечного освітнього середовища та модернізації матеріально-технічної бази закладів освіти. На відміну від класичних бюджетних механізмів, донорське фінансування функціонує у багаторівневій системі координації, що охоплює як національні інституції, так і міжнародні платформи взаємодії. У цьому контексті особливого значення набуває питання гармонізації, інтеграції та узгодженості донорських потоків із національним бюджетним плануванням і системою звітності, оскільки від цього залежить ефективність використання ресурсів, уникнення дублювання витрат та забезпечення цілісності фінансової політики у сфері освіти.

Подальший аналіз інституційної архітектури фінансування освіти потребує окремого розгляду механізмів координації міжнародної донорської допомоги, яка в умовах воєнного стану стала вагомим складовим елементом фінансової системи держави. Інтеграція донорських ресурсів у національну систему

управління фінансами відбувається через багаторівневу модель, що поєднує стратегічне урядове керівництво, централізоване фінансове адміністрування та спеціалізовані координаційні платформи.

Ключову роль у забезпеченні узгодженості донорського фінансування відіграє Кабінет Міністрів України¹¹, який визначає пріоритети відновлення, формує державну політику у сфері публічних інвестицій та забезпечує інтеграцію міжнародної допомоги у систему стратегічного та бюджетного планування. Водночас Міністерство фінансів України¹² виконує функції центрального координатора фінансових потоків, забезпечуючи включення донорських коштів до державного бюджету, їх розподіл між головними розпорядниками та контроль за відповідністю видатків макрофінансовим параметрам.

Інституційне забезпечення гармонізації донорської допомоги ґрунтується на чинній нормативно-правовій базі, яка регламентує бюджетні відносини, публічні інвестиції та фінансовий контроль. Важливе значення у цьому контексті мають положення Бюджетного кодексу України, законодавство у сфері інвестиційної діяльності, державно-приватного партнерства та публічних закупівель, що формують загальні правила інтеграції зовнішніх ресурсів у державну фінансову систему¹³. Додатково стратегічні документи регіонального розвитку та відновлення забезпечують узгодження донорських ресурсів із довгостроковими цілями розвитку територій.

Інтеграція міжнародної допомоги у національну систему звітності здійснюється переважно через бюджетні механізми. Донорські кошти, що надаються у формі бюджетної підтримки або кредитів міжнародних фінансових організацій, включаються до державного бюджету, відображаються у бюджетних програмах і підлягають фінансовому контролю.

¹¹Репараційний кредит має стати одним із основних інструментів забезпечення фінансових потреб України вже з 2026 року : новина. Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/repairatsiinyi-kredyt-maie-staty-odnym-iz-osnovnykh-instrumentiv-zabezpechennia-finansovykh-potreb-ukrainy-vzhe-z-2026-roku-serhii-marchenko-na-zasidanni-g7>

¹² Міністерство фінансів України : офіційний сайт. URL: <https://www.mof.gov.ua>.

¹³Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>. Про державно-приватне партнерство : Закон України від 01.07.2010 № 2404-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17/ed20100701#Text>.

Про публічні закупівлі : Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>.

Такий підхід забезпечує їх включення до середньострокового бюджетного планування, а також створює умови для системного обліку та моніторингу.

Важливим елементом інституційної інтеграції є державний аудит, який здійснюється Рахунковою палатою України¹⁴. Донорські ресурси, що проходять через бюджет, підлягають як внутрішньому фінансовому контролю, так і незалежному аудиту, що забезпечує прозорість та підзвітність їх використання. Це має принципове значення в умовах значних обсягів міжнародної допомоги та необхідності підвищення довіри з боку міжнародних партнерів.

Паралельно з бюджетними механізмами функціонують спеціалізовані інституційні платформи координації донорського фінансування. Зокрема, Міжвідомча платформа донорів (Ukraine Donor Platform)¹⁵ забезпечує стратегічне узгодження фінансової допомоги між урядом України, країнами G7, Європейським Союзом та міжнародними фінансовими організаціями. Її діяльність спрямована на синхронізацію фінансування з пріоритетами реформ і відновлення, а також на запобігання дублюванню ресурсів.

Важливу роль у консолідації ресурсів відіграють також міжнародні фінансові інструменти, зокрема трастові фонди, такі як URTF¹⁶, які акумулюють грантове фінансування для реалізації програм відновлення та розвитку. Такі механізми дозволяють ефективніше розподіляти ресурси між секторами, включаючи освіту, та забезпечують їх спрямування на найбільш критичні потреби.

Цифровізація процесів управління донорською допомогою реалізується через впровадження спеціалізованих інформаційних систем. Зокрема, платформа DREAM¹⁷ забезпечує облік і моніторинг проєктів відновлення, включаючи джерела їх фінансування, тоді як система ProFI¹⁸ інтегрує проєкти, що фінансуються за рахунок міжнародних ресурсів, у загальну систему

¹⁴ Рахункова палата України : офіційний сайт. URL: <https://rp.gov.ua>

¹⁵ Ukraine Donor Platform : офіційний сайт. URL: <https://ukrainedorplatform.com/>

¹⁶ World Bank : Ukraine Relief, Recovery, Reconstruction and Reform Trust Fund (URTF) : офіційна сторінка програми. URL: <https://www.worldbank.org/en/programs/urtf>

¹⁷ DREAM (Digital Restoration Ecosystem for Accountable Management) : аналітичний портал. URL: <https://bi.dream.gov.ua/>

¹⁸ Proifi : офіційний сайт. URL: <https://proifi.gov.ua/>

публічних інвестицій. Такі інструменти підвищують прозорість фінансових потоків і сприяють формуванню єдиного інформаційного середовища.

Водночас частина міжнародної допомоги, зокрема гуманітарні програми, технічна допомога або прямі гранти громадам, може залишатися поза межами бюджетної системи, що створює певні інформаційні розриви у статистичному обліку. Це ускладнює повну інтеграцію даних про фінансування у національні системи звітності та потребує подальшого розвитку інструментів моніторингу.

Загалом, донорське фінансування в Україні характеризується достатньо високим рівнем стратегічної узгодженості та поступовою інтеграцією у національні фінансові механізми. Воно переважно доповнює державні ресурси, виконуючи стабілізаційну та інвестиційну функції, зокрема у сферах відновлення інфраструктури та модернізації освітньої системи. Водночас збереження багатоканальності та різноманітності інструментів фінансування зумовлює необхідність подальшого вдосконалення системи координації, гармонізації підходів до звітності та розвитку цифрових інструментів управління даними, що є важливим завданням у контексті євроінтеграції та підвищення ефективності публічних фінансів.

3. Фрагментація адміністративних та статистичних даних про фінансування освіти як бар'єр для їх гармонізації

Суттєвим бар'єром на шляху гармонізації освітньої статистики в Україні є фрагментація даних про фінансування освіти, яка проявляється як на інституційному, так і на аналітичному рівнях. Відсутність єдиного інтегрованого масиву даних щодо видатків на освіту, зокрема у розрахунку на одного здобувача освіти по всіх рівнях, ускладнює комплексну оцінку ефективності використання ресурсів та формує інформаційні розриви між окремими сегментами системи. Це призводить до того, що навіть за наявності

значних обсягів фінансування неможливо повною мірою оцінити його результативність та справедливість розподілу.

Одним із ключових проявів такої фрагментації є нерівність у витратах на освіту, яка має виражений територіальний і структурний характер. Зокрема, у системі загальної середньої освіти спостерігається суттєва диференціація видатків на одного учня залежно від типу територіальної громади, щільності населення та мережі закладів освіти. У сільських громадах витрати на одного учня є значно вищими порівняно з міськими через низьку наповнюваність класів та необхідність утримання малокомплектних шкіл, тоді як у великих містах діє ефект масштабу, що знижує середні витрати¹⁹. При цьому навіть у межах формульного розподілу освітньої субвенції зберігається значна міжрегіональна варіативність, що свідчить про обмежену здатність існуючих механізмів повністю враховувати специфіку територій.

Додатковим аспектом дисбалансів є галузева та інституційна нерівномірність фінансування між різними рівнями освіти. Якщо для загальної середньої освіти доступні більш-менш систематизовані дані, то для дошкільної, професійної, фахової передвищої та вищої освіти відсутня регулярна порівняльна статистика у відкритому доступі. Це унеможливорює побудову наскрізних аналітичних показників і порівняння ефективності витрат між рівнями освіти, що є критично важливим у контексті євроінтеграції та запровадження міжнародних стандартів статистики.

Важливим індикатором ефективності фінансової системи освіти є рівень оплати праці педагогічних працівників, який водночас відображає і структурні дисбаланси. Сучасна модель оплати праці вчителів, побудована на Єдиній тарифній сітці²⁰, характеризується низьким рівнем базових окладів і значною часткою надбавок, що формує нестабільність доходів та залежність від фінансових можливостей громад. Попри підвищення заробітних плат у

¹⁹ Microsoft Power BI : платформа аналітики даних. URL: <https://app.powerbi.com/>

²⁰ Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.08.2002 № 1298. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1298-2002-%D0%BF#Text>.

2026 році, оплата праці в освіті залишається суттєво нижчою за середній рівень по економіці (на 37–44 %) ²¹, а також значно відстає від секторів із подібним рівнем кваліфікаційних вимог. Така ситуація свідчить про системну недооцінку праці педагогів і негативно впливає на привабливість професії, що в довгостроковій перспективі може знижувати якість людського капіталу.

Ще одним важливим виміром фрагментації фінансування є наявність значного сегмента приватних витрат домогосподарств, які фактично доповнюють або частково компенсують недоліки державного фінансування. Формально освіта в Україні є безоплатною, проте на практиці домогосподарства несуть витрати на супутні потреби: придбання техніки, оплату інтернету, транспорт, а також репетиторські послуги, попит на які суттєво зріс унаслідок війни та переходу до змішаних форм навчання. При цьому офіційна статистика таких витрат є обмеженою: останні системні дані Держстату датуються 2021 роком ²², а після початку повномасштабної війни регулярні обстеження фактично припинилися.

Особливістю сучасного етапу є те, що частка витрат домогосподарств на освіту формально залишається низькою у структурі споживання, однак це не відображає реального навантаження, оскільки значна частина витрат має непрямий або неформальний характер. Водночас у період війни спостерігається загальне звуження фінансових можливостей населення, що проявляється у зростанні частки витрат на базові потреби та скороченні інвестицій у розвиток людського капіталу. Це створює додаткові ризики посилення соціальної нерівності в доступі до якісної освіти.

Таким чином, фрагментація фінансових потоків у сфері освіти проявляється у трьох взаємопов'язаних вимірах: нерівномірності бюджетного фінансування, структурних дисбалансах у системі оплати праці та наявності значного сегмента приватних витрат. Відсутність інтегрованої системи обліку

²¹ Державна служба статистики України : офіційний сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.

²² Витрати і ресурси домогосподарств України у 2020 році : статистичний збірник. Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/gender/gender_dok/2020/virdg/virdg_2020_e.htm.

цих компонентів ускладнює формування цілісної картини фінансування освіти та обмежує можливості для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

У підсумку можна констатувати, що наявна система фінансування освіти в Україні має ознаки часткової збалансованості на макрорівні, проте на мікрорівні характеризується суттєвими диспропорціями. Донорське фінансування та приватні витрати домогосподарств виконують роль додаткових джерел ресурсів, однак їх інтеграція у національну систему статистики та планування залишається обмеженою. Подолання фрагментації даних, розвиток єдиних підходів до обліку та підвищення прозорості фінансових потоків є ключовими передумовами підвищення ефективності та справедливості фінансування освіти в Україні в контексті її євроінтеграційного розвитку.

Виявлені дисбаланси у фінансуванні освіти, зокрема територіальна нерівність, міжгалузеві відмінності у витратах та зростання ролі приватних ресурсів, безпосередньо пов'язані не лише з особливостями розподілу фінансових потоків, але й із обмеженістю та фрагментарністю статистичного забезпечення цих процесів. Фактично значна частина проблем ефективності та справедливості фінансування освіти має свої витoki у відсутності цілісної, інтегрованої системи збору, оброблення та узагальнення даних. У цьому контексті особливого значення набуває аналіз інституційної структури формування статистики фінансів освіти, яка визначає, які саме дані збираються, яким чином вони агрегуються та наскільки вони є придатними для комплексного аналізу і міжнародної порівнянності. Саме через призму інституційної організації статистичних процесів доцільно розглядати наявні обмеження у відображенні фінансових потоків у сфері освіти.

Інституційно-організаційна структура адміністративної та статистичної звітності фінансів освіти

Статистика фінансування освіти в Україні формується за двома напрямками: адміністративна звітність про виконання бюджету, яка формується Державною казначейською службою України та Міністерством

фінансів України, а також допоміжні рахунки освіти, які складає Державна служба статистики України, яка здійснює офіційне державне статистичне спостереження у сфері фінансування освіти^{23 24}. Бюджетна звітність показує державні витрати на освіту з державного та місцевих бюджетів, тоді як сателітний рахунок освіти охоплює також приватні витрати на освіту.

Основними суб'єктами збору та обробки даних про державне фінансування освіти з бюджету є:

- Державна служба статистики України (Держстат). Відповідає за збір та консолідацію статистичних даних, зокрема формує звіти про національні рахунки освіти. Це дозволяє бачити загальну картину витрат, включаючи державні, місцеві та приватні інвестиції.

- Міністерство фінансів України (Мінфін). Здійснює моніторинг бюджетних видатків. Мінфін активно розробляє аналітичні дашборди, які дозволяють відстежувати ефективність фінансування, зокрема у сфері загальної середньої освіти.

- Державна казначейська служба. Забезпечує облік усіх фактичних бюджетних видатків. Саме через систему казначейства проходять усі платежі, тому вони володіють найточнішими даними про виконання бюджетів усіх рівнів.

- Міністерство освіти і науки України (МОН). Забезпечує збір інформації про використання коштів державного бюджету як головний розпорядник бюджетних коштів. У т.ч. отримуючи казначейські звіти, передусім для формування звітності перед Міністерством фінансів України.

Ієрархічна структуру збору та оброблення статистичної інформації у сфері державного фінансування освіти (рис. 2).

²³ Верховна Рада України. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 №2145-VIII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

²⁴ Верховна Рада України. Закон України «Про державну статистику» від 17 вересня 1992 року № 2614-XII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2614-12#Text>.

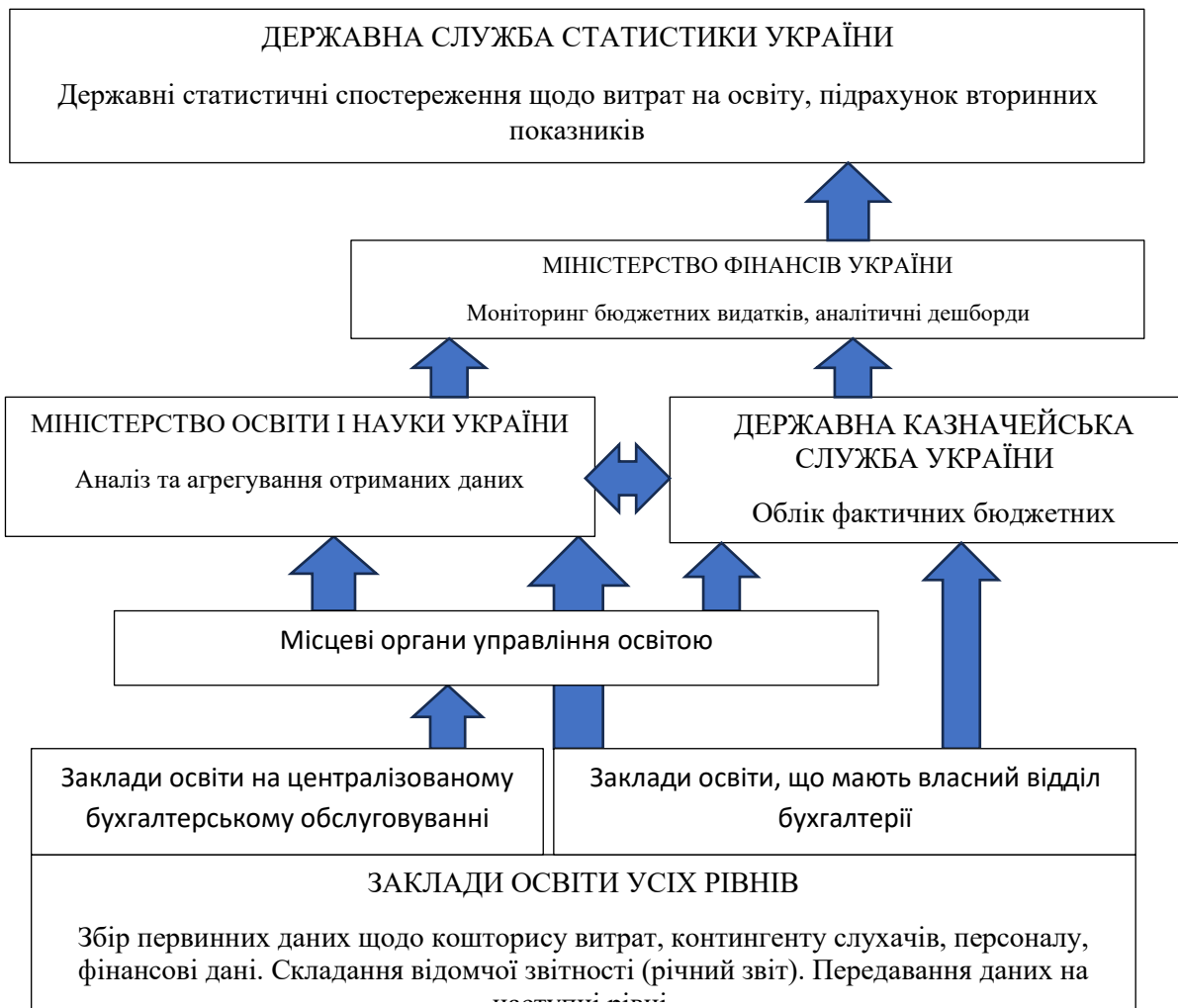

Рис. 2. Ієрархічна структура збору та оброблення статистичних даних у сфері бюджетного фінансування освіти України

Ключовим джерелом офіційної інформації щодо показників фінансування освіти в Україні є бюджетна звітність, яка формується відповідно до вимог наказу Міністерства фінансів України № 44 про затвердження порядку складання бюджетної звітності²⁵. Саме ця система забезпечує регулярний, уніфікований і методологічно узгоджений облік видатків державного та місцевих бюджетів на освіту, що дозволяє здійснювати аналіз фінансових потоків у розрізі бюджетних програм, рівнів освіти та територій.

²⁵ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0196-12#Text>

Водночас суттєвим викликом залишається й рівень деталізації бюджетної звітності, яка є основним джерелом даних про фінансування освіти. Незважаючи на її уніфікованість і регулярність, така звітність має переважно агрегований характер і формується за укрупненими бюджетними програмами та економічними класифікаціями видатків. Це обмежує можливості проведення глибшого аналізу на рівні окремих закладів освіти, типів установ або конкретних напрямів витрат. Зокрема, у більшості випадків відсутня деталізація щодо фактичного розподілу ресурсів між закладами, структури витрат на рівні установ або ефективності використання коштів у конкретних освітніх організаціях. У результаті навіть за наявності значного масиву бюджетних даних дослідники та управлінці стикаються з обмеженнями у формуванні повної та об'єктивної картини фінансування освіти, що ускладнює прийняття обґрунтованих управлінських рішень і стримує процес гармонізації статистики з міжнародними стандартами.

Також така звітність охоплює переважно сектор державних і комунальних закладів освіти, тоді як фінансова діяльність приватних провайдерів освітніх послуг залишається недостатньо прозорою та фрагментарно відображеною у статистичних системах. Зокрема, відсутні системні та регулярні дані щодо джерел їх фінансування, структури доходів, обсягів інвестицій, а також напрямів використання коштів. Це створює суттєвий інформаційний розрив у загальній картині фінансування освіти, ускладнює оцінку ролі приватного сектору та обмежує можливості формування повноцінних допоміжних рахунків освіти відповідно до міжнародних стандартів.

Якщо ми говоримо про статистику фінансування освіти, то тут провідна роль належить Держстату, який передусім займається складанням сателітного рахунку освіти. Допоміжні (сателітні) рахунки – це спеціальна структура обліку у форматі рахунків та таблиць, які відображають інформацію про конкретну галузь для отримання повного та систематизованого уявлення про неї. Допоміжні (сателітні) рахунки освіти призначені для отримання повної

інформації про стан фінансування національних систем освіти на основі використання стандартних статистичних інструментів (класифікацій), адаптованих до національних умов та визначень. Допоміжні рахунки освіти – це інструмент, придатний для інформування керівників у галузі освіти по таких питаннях: розробка стратегії, її реалізація, ведення політичного діалогу, моніторинг та оцінка діяльності всієї системи.

Допоміжні рахунки освіти – це стандартний набір таблиць, у яких представлено всі аспекти національних витрат на освіту. Рахунки охоплюють усі витрати на освіту в країні, включаючи державні, приватні та донорські. Крім визначення того, скільки коштів надходить із кожного з зазначених джерел, рахунки освіти показують рух фінансових потоків від одного учасника системи освіти до іншого.

Дані для складання цього рахунку отримуються Держстатом з декількох основних джерел: від Державної казначейської служби (звіти про виконання бюджету), Міністерства освіти і науки України (адміністративні дані про діяльність закладів освіти), домогосподарств (статистичні спостереження), підприємств у сфері послуг (державні статистичні спостереження), закладів освіти (державні статистичні спостереження зі статистики освіти). Наразі діють Методологічні положення щодо складання допоміжних (сателітних) рахунків освіти в Україні від 2011 року, що було складено на основі методології складання статистичних індикаторів з освіти для актуалізації основного джерела даних "Запитальника по системах освіти" (UOE), який підготовлено Інститутом статистики ЮНЕСКО, Організацією економічного співробітництва та розвитку та Євростатом. Це дозволяє отримувати певні порівнянні дані для долучення до європейських баз даних, але вони потребують певного оновлення та вдосконалення.

Поряд із вищезазначеним зауважимо, що організаційні процеси збору, оброблення та поширення статистичних даних у сфері освітнього фінансування в Україні являють собою багаторівневу систему, що охоплює повний цикл руху інформації – від формування первинних даних до їх

узагальнення та оприлюднення на національному і міжнародному рівнях. Збір первинної інформації здійснюється у закладах освіти, домогосподарствах, підприємствах сфери послуг, а також базується на даних звітності про виконання державного та місцевих бюджетів. Подальша обробка передбачає агрегування показників відповідно до встановлених методологічних підходів.

У межах побудови допоміжних (сателітних) рахунків освіти застосовуються стандартизовані класифікації, адаптовані до національних особливостей нормативно-правового регулювання освітньої сфери. Ці класифікації забезпечують ідентифікацію всіх ключових учасників фінансових потоків у системі освіти. Зокрема, виокремлюються такі категорії.

По-перше, джерела фінансування (FS), які відображають надходження фінансових ресурсів до системи освіти. До них належать сектор загального державного управління, домогосподарства, роботодавці та міжнародні донорські організації. У межах цієї категорії здійснюється розмежування між публічними (державними) та приватними коштами.

По-друге, фінансуючі організації (EF), або фінансові посередники, які отримують ресурси від джерел фінансування та спрямовують їх на надання освітніх послуг або пов'язаних із ними товарів. До цієї категорії належать:

- центральні органи державного управління (EF.1.1), які забезпечують фінансування управління освітньою системою та надання колективних послуг;
- регіональні та місцеві органи влади (EF.1.2), що відіграють суттєву роль у фінансуванні освітніх послуг, особливо на рівні базової та середньої освіти;
- приватні підприємства та корпорації (EF.2.1), які фінансують освіту своїх працівників;
- домогосподарства (EF.2.2), що здійснюють прямі витрати на освіту;
- сектор «інший світ» (EF.3), представлений міжнародною фінансовою допомогою.

Структурування витрат у системі допоміжних рахунків освіти здійснюється у формі трьох основних двовимірних таблиць, які відображають

рух фінансових потоків між різними категоріями учасників. Класифікація учасників здійснюється відповідно до міжнародно визнаних методологічних стандартів.

До основних джерел інформації для формування сателітних рахунків освіти належать:

- звіти про виконання державного та місцевих бюджетів;
- державні статистичні спостереження щодо діяльності підприємств сфери послуг;
- вибіркові обстеження умов життя домогосподарств;
- статистичні спостереження у сфері освіти;
- адміністративні дані Міністерства освіти і науки України;
- нормативно-правові акти, що регламентують організацію освітнього процесу.

Слід зазначити, що частина джерел даних має історичний характер і в сучасних умовах доповнюється або замінюється більш актуальними інформаційними ресурсами, зокрема електронними базами даних.

На основі зібраної первинної інформації органи державної статистики здійснюють розрахунок агрегованих показників. При цьому відсутність прямого збору окремих даних обумовлює використання оціночних методик, що може впливати на точність результатів.

Історично значна частина статистичної інформації формувалася через систему державних статистичних спостережень. Проте на сучасному етапі відбувається поступова цифровізація цих процесів. Зокрема, важливу роль відіграє ЄДЕБО, яка акумулює дані щодо вступу, контингенту здобувачів освіти, випускників та виданих документів про освіту.

Після завершення етапу збору даних здійснюється їх верифікація та агрегування. Органи державної статистики проводять логічний контроль, міжперіодні порівняння та уточнення інформації. Паралельно відповідні структурні підрозділи МОН аналізують адміністративні дані для забезпечення управлінських потреб. Узагальнення даних відбувається за різними

аналітичними розрізами, зокрема регіональним, інституційним та функціональним.

Важливою умовою забезпечення міжнародної порівнянності є використання стандартизованих класифікацій, таких як ISCED та ISCED-F. Також застосовуються єдині підходи до визначення вікових характеристик та фінансових показників. На цьому етапі інтегруються демографічні дані, необхідні для розрахунку освітніх індикаторів. Водночас в умовах воєнного стану після 2022 року спостерігається суттєве обмеження доступності та повноти демографічної інформації.

Поширення статистичної інформації здійснюється через декілька каналів. Державна служба статистики України публікує офіційні статистичні збірники, Міністерство фінансів оприлюднює дані про бюджетні витрати, а також функціонує державний веб-портал відкритих бюджетних даних.

Крім національного рівня, узагальнені показники передаються до міжнародних статистичних систем, зокрема в межах спільного збору даних UNESCO, OECD та Eurostat. Україна, маючи статус країни-кандидата до Європейського Союзу, поступово гармонізує свою статистичну систему відповідно до стандартів Європейської статистичної системи, що передбачає підвищення якості, прозорості та порівнянності освітніх даних.

4. Міжнародні методологічні підходи до статистики фінансування освіти та їх порівняльний аналіз

Система збору освітніх даних в Україні історично формувалася в окремому, закритому від «західного світу», просторі, хоча наразі й здійснюються швидкі та впевнені кроки для її наближення до європейських стандартів. Основними джерелами даних про фінансування освіти в Україні є звіти про виконання бюджетів різних рівнів (для відстеження використання бюджетних коштів) і державні статистичні спостереження та статистична

звітність закладів, що використовуються Держстатом для складання сателітних рахунків. Заклади дошкільної та загальної середньої освіти, що не є окремими юридичними особами, подають звітність до місцевих управлінь освіти, що надають інформацію про використання коштів в рамках бюджетних програм до Казначейства, яке передає їх Мінфіну для подальшого складання узагальнених звітів. Заклади професійної, фахової передвищої та вищої освіти, що є незалежними юридичними особами, самостійно передають фінансову звітність до Казначейства. Мінфін передає ці дані до Держстату, а також розміщують загальну інформацію на своєму сайті та на сайті Open Budget (Державний веб-портал бюджету для громадян).

Держстат на основі отриманих від Мінфіну даних та додаткової інформації, яку він збирає самостійно, складає сателітний рахунок освіти, що включає не лише державні, але й приватні видатки на освіту. Він щороку збирає зведені звіти від закладів освіти, отримує звіти про виконання бюджету від Міністерства фінансів всіх рівнів, і на підставі отриманих даних та спеціальної методології розраховує певні показники, що можуть бути використані для співставлення з міжнародними показниками.

Попри ці позитивні моменти, українська практика та методологічні підходи мають низку істотних відмінностей і прогалів порівняно з європейськими стандартами, що ускладнює гармонізацію вітчизняної освітньої статистики з відповідниками ЄС.

У сучасних умовах глобалізації та зростання ролі освіти як ключового чинника соціально-економічного розвитку особливого значення набуває формування узгоджених міжнародних статистичних підходів до аналізу освітніх систем. Одним із таких інструментів є збір даних УОЕ, який забезпечує систематичне отримання, узагальнення та порівняння інформації про функціонування формальної освіти на міжнародному рівні.

Збір даних УОЕ спрямований на формування порівнянної міжнародної статистики щодо ключових характеристик систем формальної освіти. У межах цієї ініціативи здійснюється акумулювання даних, пов'язаних із рівнями

участі населення в освітніх програмах та їх завершенням, а також із фінансовими і людськими ресурсами, що спрямовуються на забезпечення освітнього процесу.

Статистична база УОЕ охоплює комплекс основних параметрів освітньої діяльності, зокрема участь у різних видах освітніх і навчальних програм, характеристики фінансування освіти та кадрового складу викладачів, результати освітньої діяльності, а також показники академічної мобільності й рівня володіння іноземними мовами. Збір даних УОЕ має на меті надати порівнянню на міжнародному рівні статистику щодо ключових аспектів систем формальної освіти. Ця ініціатива зосереджена на зборі даних, пов'язаних із рівнем участі та завершенням освітніх програм, а також фінансовими та людськими ресурсами, виділеними на освіту.

У географічному вимірі збір даних УОЕ є результатом спільних зусиль та координації діяльності кількох міжнародних організацій. Зокрема, Євростат здійснює збір інформації від держав-членів Європейського Союзу, країн-кандидатів та держав Європейської асоціації вільної торгівлі (ЕФТА), включаючи Ісландію, Ліхтенштейн, Норвегію та Швейцарію. Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) відповідає за збір даних з інших країн-членів, серед яких Австралія, Канада, Японія та Сполучені Штати Америки. Водночас Інститут статистики ЮНЕСКО (UIS) забезпечує охоплення всіх країн-учасниць. Після проходження процедур верифікації зібрані дані передаються та використовуються всіма трьома організаціями.

Окрім національного рівня, Євростат також здійснює збір регіональної статистики, як правило, на рівні NUTS 2, що дозволяє отримати більш деталізовану інформацію про чисельність здобувачів освіти з урахуванням рівня освіти, орієнтації освітніх програм, статі та вікових характеристик.

Часове охоплення та референтні періоди зібраних даних варіюються залежно від їхнього характеру. Для негрошових показників, таких як чисельність здобувачів освіти, кількість нових вступників та дані про персонал, референтним періодом, як правило, виступає навчальний рік.

Водночас статистика випускників може формуватися як на основі навчального, так і календарного року. Дані щодо чисельності учнів зазвичай фіксуються у вигляді моментного спостереження на початку навчального року. Натомість інформація про витрати подається за фінансовий рік, який у більшості випадків відповідає календарному. У випадках інтеграції фінансових і нефінансових показників здійснюється відповідне коригування з метою забезпечення узгодженості між різними референтними періодами.

Міжнародні стандарти статистики у сфері освіти та професійної підготовки визначаються трьома ключовими організаціями, що спільно координують щорічний збір даних УОЕ. Цей процес має адміністративний характер і реалізується за допомогою електронних анкет, які заповнюються національними статистичними органами на основі доступних внутрішніх джерел інформації. Країни-учасниці, включаючи держави Європейського Союзу, країни ЄАВТ та країни-кандидати, подають дані через систему eDAMIS, після чого Евростат передає їх Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) та Інституту статистики ЮНЕСКО. Відповідно до законодавства Європейського Союзу, участь держав-членів у цьому процесі є обов'язковою; правові засади визначені Регламентом Комісії (ЄС) № 912/2013.

Статистика фінансування освіти охоплює дані про загальні видатки на освіту, витрати навчальних закладів, а також показники, пов'язані із зарахуванням, узгоджені з відповідними фінансовими періодами. У межах бази даних ці витрати класифікуються як видатки «of/on» освітніх установ, що включає як безпосередні витрати навчальних закладів, так і фінансування освітніх програм із зовнішніх джерел, які можуть не проходити через їхні бухгалтерські рахунки. Наприклад, у випадках, коли заробітна плата педагогічного персоналу виплачується безпосередньо державою, відповідні витрати все одно враховуються як видатки на освітні установи, що забезпечує повноту та зіставність фінансових показників.

Статистичні дані щодо фінансування освіти оприлюднюються з деталізацією за низкою ключових параметрів.

Зокрема, вони класифікуються відповідно до рівнів освіти за міжнародною класифікацією ISCED, орієнтації освітніх програм (загальна/академічна або професійна), а також за типами джерел фінансування (наприклад, сектор загального державного управління чи домогосподарства), які в базі Eurobase позначаються як «sector».

Окремо враховується категорія отримувачів коштів (зокрема державні та приватні заклади освіти або домогосподарства), що в Eurobase визначається як «counterpart sector».

Крім того, дані групуються за видами витрат, серед яких прямі витрати, витрати на допоміжні послуги, капітальні вкладення та студентські кредити (категорія «Expenditure and investment» у Eurobase).

Додатково формуються узагальнені показники, що характеризують обсяги та структуру фінансування освіти. До них належать:

- загальні витрати на освіту, виражені в мільйонах євро та у стандартах купівельної спроможності (PPS);
- державні витрати у поточних цінах; частка державних витрат на освіту у валовому внутрішньому продукті (ВВП);
- питома вага цих витрат у загальних державних видатках або у валовому національному доході (ВНД);
- витрати на одного учня чи студента (з урахуванням еквівалента повної зайнятості — FTE) за рівнями освіти;
- обсяг фінансової підтримки студентів у структурі державних видатків
- частка витрат центральних, регіональних і місцевих органів влади у загальному фінансуванні освіти — як до, так і після здійснення міжбюджетних трансфертів.

Щодо витрат безпосередньо на освітні установи, статистика також подається у деталізованому вигляді. Вона включає розподіл за рівнями освіти ISCED, орієнтацією освітніх програм, типом закладу (державний або

приватний, що в Eurobase позначається як «sector»), а також за категоріями витрат. До останніх належать, зокрема, витрати на оплату праці персоналу, капітальні інвестиції та витрати на допоміжні послуги, які у класифікації Eurobase об'єднані в категорію «Expenditure and investment».

Додатково розраховуються такі види показників щодо витрат закладів освіти:

- Витрати на навчальні заклади в мільйонах євро та мільйонах стандартів купівельної спроможності (PPS),
- Щорічні витрати на навчальні заклади на одного учня/студента на основі FTE,
- Витрати на державні навчальні заклади - у % від загальної суми або поточних видатків,
- Співвідношення щорічних витрат на одного учня на рівні вищої освіти та річних витрат на одного учня на початковому рівні освіти.

Дані щодо зарахування здобувачів освіти, узгоджені з показниками фінансування та приведені у відповідність до фінансового року, оприлюднюються в абсолютних значеннях із подальшою деталізацією за ключовими характеристиками. Зокрема, розподіл здійснюється за рівнями освіти відповідно до класифікації ISCED, а також за орієнтацією освітніх програм, що включає загальну (академічну) та професійну підготовку.

Для фінансових показників як референтний використовується фінансовий рік. Наприклад, дані, зібрані у 2024 році, стосуються фінансового року 2022. У зв'язку з цим чисельність здобувачів освіти підлягає відповідному коригуванню для забезпечення узгодженості з фінансовими показниками. Подання даних здійснюється у встановлені строки – не пізніше ніж через 2,5 роки після завершення відповідного референтного періоду.

На рис. 3 можна побачити основні фінансові показники Євростату.

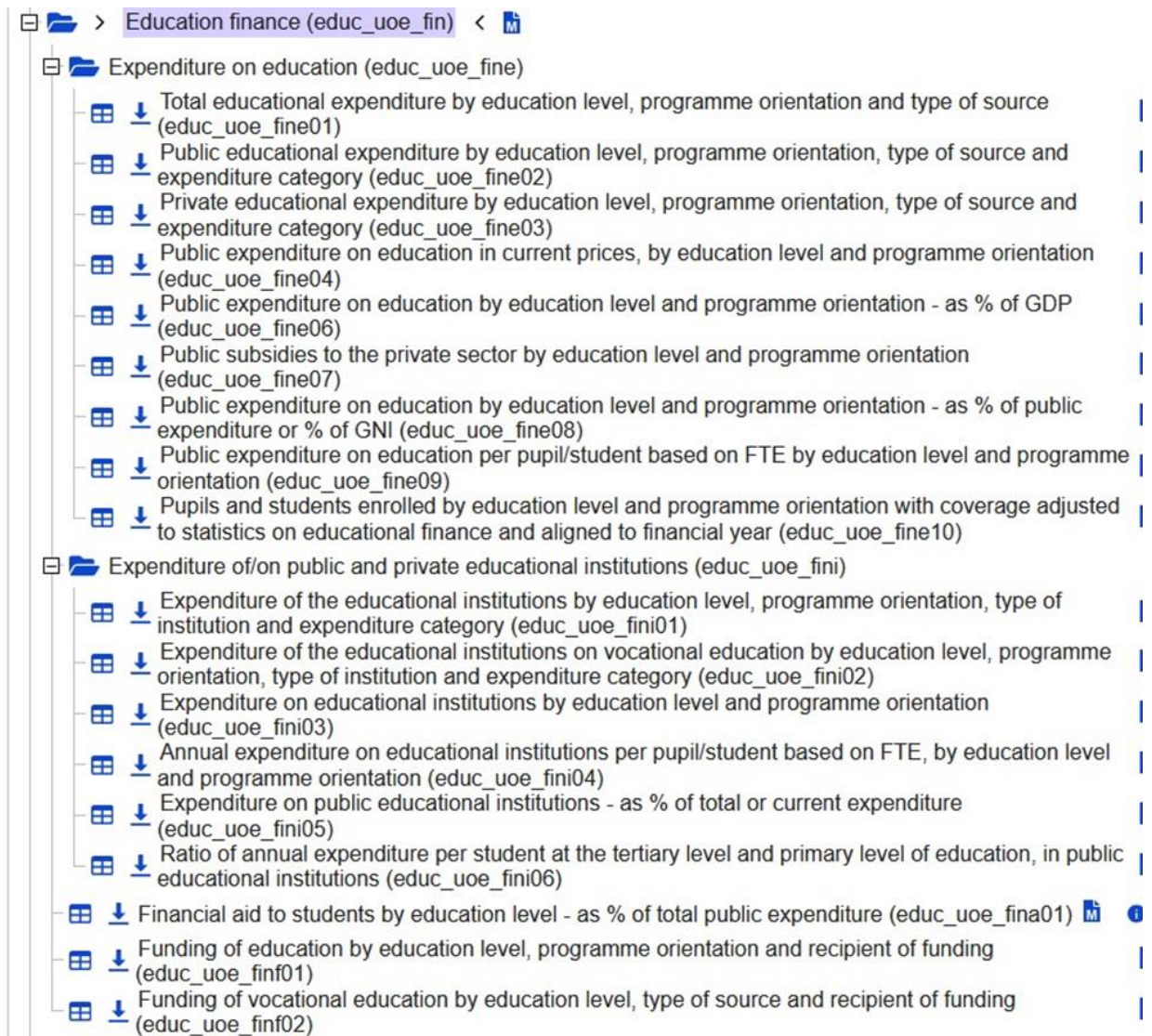

Рис. 3. Структура показників фінансування освіти, Євростат

Рамкова програма УОЕ виступає одним з ключових методологічних інструментів забезпечення міжнародної порівнянності освітньої статистики. Її розроблення зумовлене необхідністю уніфікації підходів до обліку фінансових потоків у сфері освіти, що сприяє інтеграції національних статистичних систем у глобальний інформаційно-аналітичний простір.

Методологія УОЕ пропонує надійну та послідовну основу для міжнародного збору статистичних даних щодо фінансування освіти. Її багатовимірна структура, що охоплює рівні освіти, орієнтацію на програми, джерела фінансування та категорії витрат, забезпечує порівнянність між країнами та в часі. Для України розуміння та прийняття цієї методології є

важливим кроком на шляху приведення національної освітньої статистики у відповідність до європейських та світових стандартів.

Рамкова програма УОЕ щодо витрат на освіту, спільно розроблена ЮНЕСКО, ОЕСР та Євростатом, забезпечує всеосяжну концептуальну та статистичну основу для вимірювання фінансових потоків у сфері освіти. Він розроблений для забезпечення міжнародної порівнянності шляхом стандартизації визначень, класифікацій та структур звітності в різних країнах.

У сучасних дослідженнях фінансів освіти зазначена програма розглядається як базова платформа для здійснення порівняльного аналізу методів збору, структурування та поширення освітніх даних, оскільки вона встановлює стандартизовані принципи класифікації витрат, ідентифікації джерел фінансування та формування статистичної звітності. Це, своєю чергою, забезпечує підвищення рівня прозорості, достовірності та аналітичної релевантності даних, що використовуються у процесі розроблення та реалізації освітньої політики.

Вказана рамкова програма щодо обліку витрат на освіту розроблена у співпраці ЮНЕСКО, ОЕСР та Євростатом та формує цілісну концептуально-методологічну основу для вимірювання фінансових потоків у системі освіти. Її функціонування спрямоване на досягнення високого рівня міжнародної порівнянності статистичних даних шляхом уніфікації дефініцій, класифікаційних підходів і форматів звітності між країнами.

У межах цієї системи визначальними структурними компонентами є сфера охоплення збору даних, класифікація освітніх товарів і послуг, а також стандартизовані інструменти фінансової звітності (FIN-STUDENTS, FIN1-SOURCE, FIN2-NATURE), які забезпечують системність і узгодженість статистичної інформації. Усвідомлення та імплементація зазначеної структури створює методологічні передумови для гармонізації національних статистичних систем із міжнародними стандартами та підвищення якості обґрунтування управлінських рішень у сфері освіти.

Система збору даних охоплює всі види витрат на формальну освіту незалежно від джерела фінансування. До них належать державні видатки (включно з витратами різних міністерств і відомств), а також кошти міжнародного та приватного походження.

Важливою методологічною вимогою є узгодженість даних про фінансування з іншими освітніми показниками (кількість учнів, педагогічний персонал, випускники). Це означає, що фінансові показники повинні відповідати тим самим освітнім програмам, які реалізуються на території країни незалежно від громадянства здобувачів освіти.

Звітування здійснюється щодо всіх типів освітніх інституцій — як навчальних, так і ненавчальних, незалежно від форми власності.

У міжнародній практиці витрати на освіту трактуються як вартість придбаних товарів і послуг. Відповідно, у рамках УОЕ враховуються лише ті витрати, які пов'язані з чітко визначеним набором освітніх товарів і послуг.

До складу освітніх витрат включаються:

- витрати на базові освітні ресурси (педагогічний персонал, інфраструктура, навчальні матеріали);
- витрати на допоміжні та адміністративні послуги;
- витрати, безпосередньо пов'язані з реалізацією освітніх програм.

Водночас виключаються витрати на діяльність, що не має прямого зв'язку з наданням формальної освіти.

Як вже зазначалося, методологічна структура фінансових даних у сфері освіти ґрунтується на тривимірній моделі, що включає:

1. тип освітніх товарів і послуг (основні та допоміжні);
2. постачальника послуг (освітні або інші організації);
3. джерело фінансування (державні, приватні, міжнародні ресурси).

Зазначена матрична модель забезпечує системну класифікацію витрат і є основою для формування міжнародної звітності УОЕ. Вона дозволяє здійснювати комплексний аналіз фінансових потоків у системі освіти та забезпечує їх порівнянність на глобальному рівні.

Зокрема, рисунок 1 демонструє матрицю, яка власне і лежить в основі звітності для збору даних УОЕ. Видно, що витрати на освіту спочатку класифікуються за трьома означеними вимірами (тип товарів і послуг, місцезнаходження постачальника послуг і джерело коштів).

Ключову роль у глобальному моніторингу фінансування освіти сьогодні відіграє Інститут статистики ЮНЕСКО (UIS). Його основним інструментом є база даних витрат на освіту, яка функціонує відповідно до методології УОЕ та використовується для оцінювання досягнення Цілі сталого розвитку. Застосування цієї бази даних дозволяє забезпечити узгодженість національних статистичних систем із міжнародними стандартами та підвищити якість аналітичних досліджень.

База даних UIS структурована за ключовими параметрами: рівень освіти, джерело фінансування та тип витрат. Такий підхід забезпечує можливість детальної дезагрегації даних і проведення міжкраїнних порівнянь.

Вона інтегрує індикатори, узгоджені з моніторингом ЦСР 4, що дозволяє оцінювати прогрес держав у досягненні глобальних освітніх цілей.

Основні фінансові показники УОЕ можна отримати на веб-сайті UNESCO UIS у розділі «Освіта». Інші показники, що стосуються політики. Витрати на освіту в державних установах.

Друга група фінансових показників представлена в аналітичному блоці «Освіта: моніторинг ЦСР 4», який є складовою глобальної системи оцінювання досягнення Цілі сталого розвитку. У межах цього підходу виокремлюється система взаємопов'язаних індикаторів, що відображають обсяги, структуру та ефективність фінансування освіти на національному та міжнародному рівнях (рис. 4).

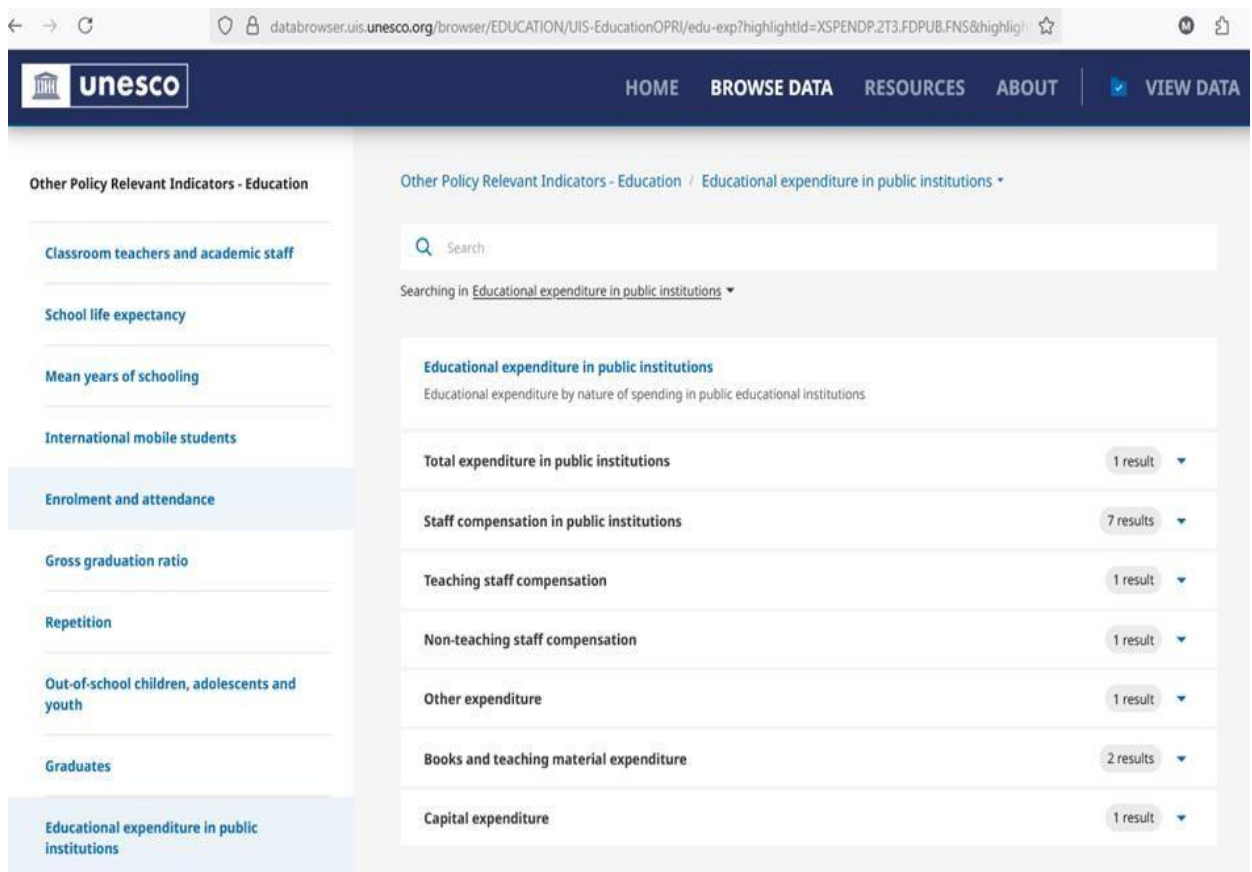

Рис. 4. Структура бази даних витрат на освіту ЮНЕСКО

Зокрема, одним із базових індикаторів є частка державних витрат на освіту у валовому внутрішньому продукті, яка, як правило, варіюється в межах 4–6 %. Формування цього показника ґрунтується на використанні узгоджених статистичних джерел, серед яких ключову роль відіграють дані МВФ щодо державних фінансів, результати збору даних у межах УОЕ, а також інформація Світовий банк щодо обсягів ВВП.

Важливим доповненням є індикатор частки державних витрат на освіту у структурі загальних державних видатків, який зазвичай становить 15–20 % і водночас інтегрований у ширший контекст досягнення цілей подолання бідності (індикатор ЦСР 1.а.2). Його розрахунок також базується на даних міжнародних фінансових організацій, зокрема базах макроекономічних показників МВФ, включаючи *World Economic Outlook*²⁶. Водночас

²⁶ International Monetary Fund. *World Economic Outlook*. URL: <https://www.imf.org/en/publications/weo> (дата звернення: 21.04.2026).

методологічно важливим є рішення IAEG-SDG (2022 р.)²⁷ щодо пріоритетного використання даних МВФ за їх наявності, або альтернативно — даних Інституту статистики ЮНЕСКО.

Суттєве аналітичне значення має також індикатор витрат на освіту в розрахунку на одного учня з урахуванням рівня освіти та джерел фінансування (ЦСР 4.5.4). Його формування передбачає інтеграцію даних різної природи, включаючи державні витрати (за даними УОЕ), витрати домогосподарств (на основі вибіркового обстеження), міжнародні фінансові потоки, статистику контингенту здобувачів освіти, а також макроекономічні показники, зокрема паритет купівельної спроможності та ВВП на душу населення, що розраховуються на базі даних МВФ.

Окрему групу становить індикатор структури фінансування освіти за джерелами фінансування (ЦСР 4.5.6), який відображає співвідношення державних, приватних і міжнародних ресурсів у відсотках до ВВП. Його методологічною основою є концепція початкового фінансування освіти, сформована в рамках національних рахунків освіти ЮНЕСКО. Розрахунок показника передбачає використання комплексного масиву джерел, включаючи дані УОЕ, інформацію ОЕСР (зокрема системи звітності кредиторів CRS), національні статистичні звіти та дані Світового банку щодо ВВП.

У сукупності зазначені індикатори формують цілісну аналітичну систему, що дозволяє оцінювати рівень інвестування в освіту, здійснювати міжкраїнні порівняння, аналізувати ефективність використання фінансових ресурсів та виявляти структурні особливості їх розподілу. Це створює підґрунтя для обґрунтування стратегічних управлінських рішень у сфері освітньої політики, а також для вдосконалення існуючих методологічних підходів до збору й інтерпретації освітніх даних.

Мережа NESLI, що функціонує під координацією ОЕСР, також відіграє важливу роль у системі міжнародного збору статистичних даних про освіту,

²⁷ United Nations. *The Sustainable Development Goals Report 2022*. URL: https://unstats.un.org/sdgs/files/meetings/iaeg-sdgs-meeting-13/2a_the-sdg-report-2022.pdf (дата звернення: 21.04.2026).

зокрема у сферах, пов'язаних з оплатою праці педагогічного персоналу, умовами їх професійної діяльності та організацією навчального часу. Зібрані в межах цієї мережі дані суттєво доповнюють інформаційну базу УОЕ, забезпечуючи більш глибоке розуміння інституційних, організаційних та кадрових аспектів функціонування освітніх систем. У цьому контексті методологія NESLI є важливим інструментом аналізу фінансових і політичних параметрів освітньої сфери в країнах-членах ОЕСР.

Діяльність мережі передбачає реалізацію двох основних щорічних зборів даних, які охоплюють, з одного боку, показники заробітної плати та робочого часу вчителів, а з іншого — параметри навчального часу. Історично, у період 1991–2013 років, збір інформації здійснювався в межах інтегрованого опитування, що охоплювало як характеристики педагогічної праці, так і особливості організації навчальних програм. Дані акумулювалися за допомогою стандартизованих електронних анкет і включали інформацію про нормативно встановлений та додатковий навчальний час учнів, тривалість робочого та викладацького навантаження вчителів, а також рівні їх законодавчо визначеної оплати праці. При цьому отримані показники відображали переважно регуляторні норми, закріплені у відповідних нормативно-правових актах, а не фактичні практики їх реалізації.

Починаючи з 2014 року, зазначений підхід було трансформовано шляхом розмежування збору даних на два окремі напрями, що сприяло підвищенню точності та аналітичної деталізації інформації.

У межах першого напрямку, який реалізується у співпраці з Eurydice, здійснюється систематичний збір даних щодо навчального часу. Спільно розроблений інструментарій дозволяє мінімізувати дублювання інформації та забезпечити узгодженість показників між різними країнами. Збір даних охоплює обов'язкову освіту від початкового рівня до завершення обов'язкового навчання, при цьому фіксується як загальний обсяг навчального часу, так і його структура (обов'язкова та додаткова складові). У випадках поєднання загальних і професійних освітніх програм аналіз обмежується

загальноосвітнім компонентом. Крім того, здійснюється збір даних щодо фактичного часу навчання за окремими предметами, а також якісної інформації про організацію навчального процесу.

Другий напрям охоплює збір детальної інформації щодо оплати праці та робочого часу вчителів у державних освітніх установах на різних рівнях освіти – від дошкільної до повної середньої. Особливістю цього збору є зосередження на педагогах загальноосвітніх програм, що виключає участь викладачів професійної освіти. Методологія передбачає фіксацію як нормативних, так і фактичних показників робочого часу та заробітної плати, а також аналіз динаміки доходів на різних етапах професійної кар'єри (початковий рівень, 10 і 15 років стажу, максимальний рівень оплати). Додатково враховуються відмінності у кваліфікаційних рівнях педагогів та механізми матеріального стимулювання, включаючи надбавки та доплати.

Збір даних у межах NESLI здійснюється на основі стандартизованих електронних анкет, які заповнюються національними експертами з урахуванням чинної нормативно-правової бази. Процедура передбачає багаторівневу верифікацію та уточнення інформації, що забезпечує високий рівень її достовірності та порівнянності.

У цілому, інформаційні ресурси мережі NESLI становлять важливе доповнення до фінансових індикаторів UOE, оскільки дозволяють враховувати інституційні та регуляторні чинники, що визначають структуру та обсяги витрат на освіту. Використання стандартизованих методологічних підходів, регулярне оновлення даних і тісна взаємодія з національними органами влади сприяють формуванню надійної аналітичної бази. У контексті України імплементація або адаптація підходів NESLI може суттєво підвищити якість освітньої статистики, зокрема в частині аналізу політики щодо педагогічних кадрів і організації навчального часу, що є ключовими чинниками ефективності та справедливості освітньої системи.

В Україні частково реалізовано підходи до обліку освітніх фінансів через систему сателітних рахунків освіти (про що вже згадувалось вище). Вони

охоплюють розподіл витрат за провайдером послуг, функціями освіти та джерелами фінансування відповідно до класифікації МСКО.

Разом із тим, існує низка напрямів для подальшої гармонізації:

- приведення фінансових показників у відповідність до стандартів Євростату (включаючи використання євро та показників за ПКС);
- підвищення рівня деталізації класифікації освітніх рівнів;
- уточнення структури витрат за категоріями (НДДКР, трансферти, капітальні витрати тощо);
- інтеграція показників щодо кількості здобувачів освіти з урахуванням інтенсивності навчання.

Імплементация міжнародних методологій, зокрема UOE та NESLI, сприятиме підвищенню якості національної статистики та забезпечить її відповідність глобальним стандартам.

У контексті впровадження міжнародних методологічних підходів до збору та аналізу даних про фінансування освіти, стан статистичних показників в Україні характеризується частковою гармонізацією з вимогами UOE та інших міжнародних систем, однак залишається низка суттєвих методологічних і структурних обмежень.

Зокрема, національна статистика освіти вже включає окремі елементи, притаманні міжнародним стандартам, такі як розподіл витрат за постачальниками освітніх послуг, функціональними напрямками та джерелами фінансування, а також класифікація показників за рівнями освіти відповідно до МСКО. Водночас, порівняльний аналіз свідчить, що рівень відповідності української статистичної системи міжнародним стандартам залишається недостатнім. Зокрема, спостерігається обмежена деталізація показників, що ускладнює проведення глибокого міжкраїнного аналізу.

Порівняльна характеристика показників Eurostat та України для тертіарної (вищої) освіти

На сателітних рахунках освіти в Україні відображено частину фінансових показників, які збирають в рамках європейських стандартів

статистичних даних. До них відносять розподіл витрат на освіту за провайдерами (постачальниками послуг) та функціями освіти, розподіл витрат на освіту за фінансуючими організаціями, розподіл витрат на освіту за фінансуючими організаціями (фінансовими агентами) та функціями освіти, що наведені в тис. од. національної валюти. Ці показники наведені за 7 групами МСКО (дошкільна освіта (МСКО 0), початкова освіта (МСКО 1), перший етап середньої освіти (МСКО 2), другий етап середньої освіти (МСКО 3), післясередня, не вища освіта (МСКО 4), вища освіта (короткий цикл, бакалаврат або його еквівалент, магістратура або її еквівалент) (МСКО 5-7), докторантура або її еквівалент (МСКО 8)). Напрями роботи для подальшої гармонізації:

- Слід зазначити, що показники фінансування освіти, які пропонує Держстат, ще не повністю відповідають показникам, які наводить Євростат. Зокрема, усі абсолютні грошові показники слід наводити в євро, національній валюті та за паритетом купівельної спроможності. Тому потрібно додати розрахункові показники в євро та за ПКС.
- Хоча деталізація витрат на освіту за рівнями МСКО вже присутня, наразі наведено дані за 7 групами. Показники за європейськими стандартами виділяють від 9 до 21 групи (дошкільна освіта, ранній розвиток дитини, від передшкільної до вищої освіти, передпочаткова освіта, початкова та базова середня освіта рівнів 1 і 2, початкова освіта, базова середня освіта, базова середня освіта загального спрямування, базова середня освіта професійно-технічного спрямування, старша школа та післясередня передвища освіта рівнів 3 і 4, старша школа, старша школа та післясередня передвища освіта загального спрямування, старша школа загального спрямування, старша школа та післясередня передвища освіта професійного спрямування, старша школа професійного спрямування, післясередня передвища освіта, післясередня передвища освіта загального спрямування, післясередня передвища освіта професійного спрямування, вища освіта рівнів 5-8, вища освіта

короткого циклу, вища освіта рівнів 6-8 за винятком короткого циклу), тобто показники потрібно деталізувати та зменшити рівень агрегування.

- Потребує уточнення розподіл витрат на освіту за категоріями, а саме: витрати на додаткові послуги, витрати на НДДКР, трансферти та платежі, капітальні витрати, фінансова допомога домогосподарствам і студентам, стипендії та інші гранти студентам/домогосподарствам, позики студентам, прямі витрати.
- Також відсутні показники кількості учнів і студентів, що навчаються, за рівнем освіти та спрямуванням навчання із охопленням, скоригованим на статистику щодо фінансування освіти та фінансових рік із розбивкою на інтенсивність участі (загалом, повний робочий день, неповний робочий день, загалом еквівалент повного робочого дня).

Основний недолік сателітного рахунку в Україні полягає в тому, що усі отримані показники є розрахунковими, тобто прямо і систематично інформація не збирається. Наразі вони мають форму перехідних таблиць для створення окремих співставних індикаторів, що значно знижує якість даних.

Аналіз стану статистики фінансів освіти щодо її відповідності аналогам ЄС

Статистика фінансування освіти – ще одна сфера зі значними розбіжностями між українськими практиками збору даних та європейськими стандартами. Різниця проявляється як у структурі фінансових показників, так і в методах їх розрахунку та представленні.

Валюта та паритет купівельної спроможності (ПКС). Європейська статистика освіти оперує фінансовими показниками, поданими одразу в декількох вимірах: національній валюті, євро та стандарті купівельної спроможності (PPS). За стандартами Eurostat/UOE, усі абсолютні показники витрат повинні наводитись, як мінімум, у євро та в ПКС для забезпечення можливості міжнародного порівняння. В Україні ж традиційно фінансові звіти публікуються лише в гривнях; для міжнародних оглядів (наприклад, OECD

або Всесвітнього банку) здійснюється окремий перерахунок у долари США чи євро, але не в регулярній статистичній звітності. Внаслідок цього пряме порівняння, скажімо, видатків на освіту як відсотка ВВП або витрат на одного студента, утруднене без додаткових конверсій. За даними Євростату, в 2022 році сукупні державні витрати на освіту в ЄС становили 4,6 % ВВП. В Україні цей показник традиційно вищий (близько 6,0 % ВВП на всі рівні освіти), але методологія розрахунку різниться. По-перше, український ВВП ураховує інший базис цін (національна валюта без ПКС); по-друге, до обсягу витрат враховано різні статті. Для узгодження з ЄС Україна має не лише надавати дані у вимірі євро та ПКС, а й дотримуватися загальних правил національних рахунків Системи національних рахунків (SNA) при підрахунку сумарних витрат на освіту.

Структура витрат за рівнями освіти. Як зазначалося вище, європейська статистика зорієнтована на детальний розподіл витрат за рівнями ISCED. Українська ж бюджетна та статистична звітність поки що не завжди дозволяють отримати такі деталізовані дані. Наприклад, у національних освітніх рахунках витрати ЗВО наукового і освітнього профілю подаються сумарно, без розподілу окремо витрат на підготовку бакалаврів, а окремо, наприклад, на аспірантів. Дані сателітних рахунків освіти в Україні почали формуватися лише останніми роками і включають деякі показники за стандартами ЄС, зокрема, розподіл витрат за провайдерами освітніх послуг (школи, коледжі, університети тощо) та за рівнями освіти. Проте цей розподіл поки укрупнений, тому що наявно 7 груп рівнів (згруповані ISCED 5–7) замість повної деталізації. Для відповідності стандартам треба зменшити рівень агрегування – довести кількість категорій хоча б до 9 (окремо: дошкільна, початкова, нижня середня, верхня середня загальна, верхня середня професійна, передвища, короткий цикл, бакалавр+магістр, докторська). У перспективі така градація повинна досягати, як і в ЄС, 21 групи (якщо деталізувати ще й за напрямками підготовки).

Категорії витрат за призначенням. Європейська система УОЕ передбачає поділ витрат освіти на такі категорії: витрати на освітній процес (core educational services), витрати на допоміжні послуги (ancillary services, як-то проживання, харчування студентів), витрати на науково-дослідну діяльність (НДДКР) у ЗВО, а також стипендії та іншу фінансову допомогу студентам. В офіційній українській статистиці така декомпозиція відсутня. Бюджетні призначення розрізняють витрати загального фонду на підготовку кадрів, наукову діяльність, стипендії – але не в повному обсязі і лише для державного сектору. Наприклад, витрати домогосподарств (плата за навчання, гуртожитки тощо) окремо враховуються Держстатом як «населення: споживчі витрати на освіту», але вони не розподілені за рівнями освіти чи функціями. Євростат же в свою чергу вимагає, щоб, скажімо, плата домогосподарств за освіту поза закладами була віднесена до відповідного рівня (через незалежні експертні оцінки). Аналогічно, витрати ЗВО на проведення досліджень мають виділятися із загальних витрат на вищу освіту, коли мова йде про показник «витрати на освіту» у вузькому його розумінні. Згідно з проведеним аналізом, зараз в Україні показники фінансування освіти не повністю відповідають показникам Євростату саме через іншу категоризацію витрат. Для виправлення такої ситуації МОН було рекомендовано доповнити національні форми статистики новими рядками, що відповідали б категоріям УОЕ, наприклад, обсяг витрат ЗВО на наукові дослідження (окремо від навчання), обсяг коштів, виплачених студентам (стипендії, гранти) тощо. Уже зараз за цим спрямуванням в Україні помітний прогрес: у бюджетній звітності МОН останніх років окремо публікуються видатки розвитку (капітальні) і поточні, видатки на стипендії, науку, що полегшує трансформацію цих даних під вимоги міжнародної звітності.

Джерела фінансування та фінансові агенти. Eurostat і OECD розрізняють витрати за джерелами: державні (central, regional, local government), приватні (домогосподарства, приватний сектор) та міжнародні. Українська статистика в той же час оперує переважно категоріями бюджету

(держбюджет, місцеві бюджети) і кошти фізичних/юридичних осіб. Ці категорії приблизно відповідають міжнародним (державні = бюджети; приватні = кошти фізичних/юросіб), але є нюанси. Зокрема, в Україні значну роль грає розмежування видатків між рівнями бюджету (центрального та місцевого), тоді як у ЄС більш актуальним є розмежування між державним і приватним секторами загалом. Також кошти міжнародних донорів у вітчизняній звітності можуть не виділятися окремо, потрапляючи до категорії «інші джерела». Для приведення до стандартів потрібно виокремлювати такі потоки. Наприклад, фінансування українських ЗВО за рахунок грантів ЄС (програми Еразмус+, Horizon 2020) має відображатися як міжнародні джерела у структурі витрат, тоді як раніше вони могли чітко не показуватися у зведених держстатівських таблицях.

Розрахункові показники ефективності. У країнах ЄС широко використовуються індикатори ефективності фінансування, зокрема витрати на одного студента (у перерахунку на FTE та в ПКС), частка ВВП на вищу освіту, частка приватних коштів у фінансуванні тощо. Україна починає впроваджувати аналогічні показники. Зокрема, бюджетна прозорість вимагає дані про витрати на одного студента-бюджетника. Однак системних публікацій на кшталт Education at a Glance (де порівнюються показники різних країн) раніше не проводилось. Тепер, коли Україна у пришвидшеному темпі крокує до Європейського Союзу, з'являється потреба регулярно формувати такі індикатори і надавати їх до міжнародних оглядів. Education and Training Monitor та статистика Євростату містять показники для країни (наприклад, витрати на одного студента у % від ВВП тощо), тоді як відсутність достовірних національних даних ускладнює оцінку вітчизняного прогресу. За останніми доступними оцінками, середній обсяг державних витрат на одного студента в ЄС становить близько €11 300 (у ПКС) на рік. Для України поки подібний показник можна оцінити лише приблизно. Його покращення та коректне вимірювання – завдання на найближчу перспективу.

Таким чином, українська статистика фінансів освіти поступово наближається до європейської – введено елементи сателітних рахунків освіти, публікуються дані про структуру видатків тощо. Однак повна гармонізація вимагає значних змін у підходах до збору і представлення даних: багатовимірного подання (валюта, ПКС), чіткого поділу за рівнями та категоріями витрат, обчислення похідних індикаторів. Важливо, що вже виявлено конкретні прогалини: відсутність показників у євро/ПКС, недостатня деталізація за ISCED-рівнями, невідповідність категорій витрат. Подолання цих відмінностей потребує як технічних змін у звітності (модернізації форм статзвітності), так і методологічної підтримки – наприклад, розробки спільно з Євростатом методики перерахунку гривневих показників у євро та PPS, рекомендацій щодо оцінювання витрат домогосподарств за рівнями освіти тощо. Отже, фінансова статистика є тією ділянкою, де гармонізація зі стандартами ЄС є особливо актуальною і має пряму прикладну цінність для освітньої політики (адже дозволить порівнювати ефективність витрат, обґрунтовувати бюджети, аналізувати інвестиції в освіту порівняно з іншими країнами).

5. Пропозиції щодо гармонізації системи показників фінансування освіти України з європейськими практиками

Принципи методології гармонізації

Методологія інтеграції статистики вищої освіти України до європейського простору спирається на принципи Європейської статистичної системи (ЄСС), закладені в законодавстві ЄС. Зокрема, Регламент ЄС № 452/2008 (у редакції регламенту 912/2013) визначає обов'язкові набори показників, формати передачі та метадані для статистики освіти й навчання²⁸.

²⁸ Європейський регламент 2008/452 (ЄС) – «про подання статистики освіти та навчання». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/EU110038>.

Це забезпечує стандартизований підхід у всіх країнах-членах, що гарантує порівнюваність і сумісність даних: будь-які національні дані мають відповідати міжнародним стандартам (зокрема форматам SDMX²⁹ і метаданих ESMS)³⁰. Таким чином, основний принцип – гармонізація – передбачає адаптацію української системи статистики фінансування до спільних стандартів ЄС без втрати внутрішньої автономії^{31 32}. Наприклад, використання спільних класифікацій (ISCED 2011 для рівнів освіти тощо) гарантує уніфіковане тлумачення освітніх рівнів та напрямів навчання між країнами³³.

Одним із ключових принципів гармонізації є підхід «once-only» – мінімізація дублювання даних. Створення єдиного «золотого» реєстру на кожну сутність (заклад, програму, здобувача, працівника тощо) значно знижує адміністративне навантаження і ризики розбіжностей. Наприклад, інтеграція національних інформаційних систем (ЄДЕБО, ПАК «АІКОМ» та інших) має стати пріоритетом на початковій фазі, що дозволить сформуванню єдиної моделі збирання даних на основі автоматизації й скоротити дублювання звітності³⁴.

У свою чергу запровадження до вітчизняної освітньої статистики SDMX як формату обміну забезпечить її (статистики) механізму логічну сумісність з практиками ЄС і полегшить автоматизовану валідацію даних³⁵.

В цілому, країни ЄС працюють в рамках однієї всеосяжної європейської системи відстеження витрат на освіту, хоча їхні національні системи демонструють чіткі пріоритети та адміністративні традиції.

²⁹ SDMX for Education – Statistical Data and Metadata eXchange (SDMX) portal. URL: <https://sdmx.org/>.

³⁰ Європейський кодекс практики офіційної статистики. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_030-09#Text.

³¹ Гринькевич О.С. Управління конкурентоспроможністю вищої освіти України (методологія аналізу і системи моніторингу). URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/08/dis_hrynkevych.pdf.

³² Концептуальні засади інституційно-правового забезпечення гармонізації освітньої адміністративної та статистичної звітності України з ЄС. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2025/11/az_az_konceptualni-zasady-instytucijno-pravovogo-zabezpechennya-garmonizacziyi-osvitnoyi-administrativnoyi-ta-statystychnoyi-zvitnost.pdf.

³³ Концептуальні засади інституційно-правового забезпечення гармонізації освітньої адміністративної та статистичної звітності України з ЄС. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2025/11/az_az_konceptualni-zasady-instytucijno-pravovogo-zabezpechennya-garmonizacziyi-osvitnoyi-administrativnoyi-ta-statystychnoyi-zvitnost.pdf.

³⁴ Концептуальні засади інституційно-правового забезпечення гармонізації освітньої адміністративної та статистичної звітності України з ЄС. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2025/11/az_az_konceptualni-zasady-instytucijno-pravovogo-zabezpechennya-garmonizacziyi-osvitnoyi-administrativnoyi-ta-statystychnoyi-zvitnost.pdf.

³⁵ Концептуальні засади інституційно-правового забезпечення гармонізації освітньої адміністративної та статистичної звітності України з ЄС. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2025/11/az_az_konceptualni-zasady-instytucijno-pravovogo-zabezpechennya-garmonizacziyi-osvitnoyi-administrativnoyi-ta-statystychnoyi-zvitnost.pdf.

Порівняльний аналіз різних підходів до збору фінансової статистики освіти дозволив виділити такі спільні риси в різних системах:

- Переважна більшість країн подає дані відповідно до спільних стандартів збору даних UOE (UNESCO-OECD-Eurostat). Це гарантує, що їхні первинні дані про витрати є порівнянними на європейському рівні.
- Згідно з вимогами Євростату, кожна система розроблена таким чином, щоб розрізняти державне та приватне фінансування, і більшість з них можуть додатково розбити ці джерела на внески від центрального уряду, місцевих влад, домогосподарств та бізнесу.
- У кожній країні національне статистичне управління (як у Нідерландах та Естонії) або конкретний міністерський орган (як у Франції) є призначеним органом, відповідальним за збір та перевірку остаточних даних про витрати на освіту.

Поширення даних: відкриті дані, метадані та візуалізації

Окремим аспектом гармонізації вітчизняної статистики фінансів освіти до європейських відповідників є формат, платформи та методи поширення статистичної інформації. Європейський стандарт передбачає, що користувач отримує не лише набір цифр, а й комплекс супровідної інформації та сервісів для роботи з цими даними. На порталі Eurostat кожна тематична таблиця забезпечена описом (метаданими), де вказано визначення показників, періодичність їх оновлення, охоплення, застереження щодо зіставності (наприклад, зміни методології в окремі роки, перерви рядів тощо), а також посилання на відповідні нормативні акти ЄС або міжнародні стандарти³⁶. Такі дані доступні у різних форматах – від інтерактивних онлайн-таблиць і графіків до завантаження у вигляді відкритих форматів (CSV, JSON через API). В останні роки Євростат також пропонує вбудовані дашборди та інфографіку, що полегшує візуалізацію показників, включаючи показники в галузі фінансування освіти. Таким чином, відкритість і зручність для користувача є ключовими принципами: статистична інформація фактично перетворюється

³⁶ Overview - Metadata – Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/metadata>.

на громадське благо, доступне всім зацікавленим сторонам – від дослідників і журналістів до політиків і самих закладів вищої освіти.

В Україні поширення освітніх даних поки що не в повній мірі відповідає цим принципам. Як було зазначено вище, окремі статистичні дані розпорошені між різними відомствами і веб-сайтами/платформами, що вже суттєво створює бар'єри для користувачів. Окрім цього, формат подання профільної інформації часто-густо застарілий: багато матеріалів публікується у вигляді PDF-документів або сканованих таблиць, придатних для читання, але не для машинної обробки. Метадані або пояснення до показників надаються мінімальні – переважно у вигляді методологічних пояснень до форми у наказі Держстату, які не завжди легко знайти пересічному користувачу. Унаслідок цього навіть наявні дані використовуються недостатньо. Наприклад, портал відкритих даних (data.gov.ua) містить певні набори по фінансуванню освіти, але вони несистемні і часто оновлюються із затримками. Візуалізація вітчизняних освітніх даних обмежена простими графіками у звітах/оглядах, хоча останнім часом Держстат перестав публікувати аналітичний звіт про сателітний рахунок освіти та обмежується виключно таблицею з даними. Навіть це зупинилося у 2021 році з початком війни.

З огляду на такий стан справ, рекомендації для України з точки зору гармонізації поширення статистичних освітніх даних, включно з показниками фінансування освіти, такі:

- Єдиний портал освітньої статистики, який включає окремий розділ по статистиці фінансів освіти. Давно вже в країні необхідно створити національний/центральный веб-портал (або розділ на існуючому сайті МОН/Держстату), де будуть зібрані всі ключові статистичні показники фінансування освіти – від дошкільної до вищої освіти та освіти дорослих. Такий портал повинен містити зручну систему пошуку і завантаження даних, для того щоб користувач швидко міг одержати потрібний показник без його пошуку по різних сайтах. Прикладом для цього може слугувати підхід Світового банку чи

UNESCO UIS, де є Country Profiles та бази даних з вибором країни і показника.

- Стандартизовані паспорти (метадані) на кожен вітчизняний показник витрат на освіту. Кожен оприлюднений показник має супроводжуватися короткою довідкою: визначення, джерело даних (форма статистичної звітності чи реєстр), періодичність (щорічно, на дату), охоплення (державні і приватні заклади включені, територія – вся Україна, крім тимчасово окупованих територій тощо), а також позначки про зміни методології. Описані приклади такого підходу в повній мірі відповідають практиці Eurostat, де у Reference Metadata таку інформацію надано прозоро.
- Версіонування та ревізія даних. У разі якщо пізніше виходять уточнені дані, необхідно забезпечувати оновлення публікацій і архівування попередніх версій. Користувач має бачити, коли ці дані востаннє оновлювалися і чи були вони переглянуті. В ЄС, зокрема, прийнято маркувати останні доступні роки як прогностні або попередні і потім підтверджувати їх.
- Відкритий API та «машиночитні» формати. Сучасний тренд – надавати дані не лише у вигляді статичних таблиць, а й через програмні інтерфейси, щоб сторонні розробники могли створювати застосунки, рейтинги, аналітичні панелі на основі офіційних даних. Для початку такого підходу достатньо викладати ключові набори у форматах CSV/JSON на data.gov.ua або аналогічному ресурсі, з наступним розвитком API. Наприклад, Євростат має такий інструмент, як RESTful API, яким активно користуються дослідники для автоматизації збору даних.

Наведені вище рекомендації спрямовані на те, щоб зробити статистичні дані не лише зіставними з європейськими, а й доступними та корисними для суспільства. Відкрита та якісно задокументована статистика дозволить більш широко залучати експертів до аналізу освітньої сфери, покращить

довіру до даних з боку міжнародних партнерів та, врешті, сприятиме прийняттю обґрунтованих рішень у сфері вітчизняної освіти в цілому.

Ядро індикаторів УОЕ для фінансування освіти: мінімальний обов'язковий пакет

Згідно з підходом УОЕ, статистика фінансування освіти повинна охоплювати основні витрати на освіту за всіма рівнями та МСКО, а також розрахункові показники. Відтак мінімальний обов'язковий пакет індикаторів включає показники (табл. 1).

Таблиця 1

Перелік цільових показників фінансів освіти, наявність яких є обов'язковою для міжнародного порівняння

Показник	Джерело	Визначення
Оплата праці всього персоналу у відсотках від загальних витрат у державних установах (%) за рівнем освіти	УІС ЮНЕСКО	Вся оплата праці персоналу у відсотках від загальної суми витрат у державних установах (%): середня освіта
Середня заробітна плата вчителя за рівнем освіти щодо інших професій, що вимагають порівнянного рівня кваліфікації, обох статей	УІС ЮНЕСКО	Індикатор ЦСР 4.с.5: Показник визначається як відношення щорічної встановленої законом винагороди вчителя з типовою кваліфікацією та 15-річним стажем (чисельник) до річного заробітку осіб з аналогічною кваліфікацією (знаменник). https://uis.unesco.org/node/3297548
Середня заробітна плата вчителя початкової професійної освіти та навчання (IVET) щодо інших професій, що потребують порівнянного рівня кваліфікації	НСО, Мінфін, Міносвіти	Показник визначається як відношення щорічної передбаченої законом винагороди вчителя ІВЕТ вчителя з 15-річним стажем (чисельник) до річного заробітку фізичних осіб з аналогічною кваліфікацією (знаменник). Знаменник: Показник заробітку осіб з порівнянним рівнем кваліфікації залежатиме від даних, доступних для кожної країни, а перевага в порядку така: (1) середній заробіток працівників з вищою освітою, зважений за кваліфікацією вчителя, (2) середній заробіток працівників з вищою освітою або (3) середній заробіток працівників професійних професій. Цей показник відображає показник ЦСР ЮНЕСКО 4.с.5, але з особливим акцентом на вчителів у початковій професійній освіті та навчанні.
Середня заробітна плата вчителя щодо інших професій, що вимагають порівнянного рівня кваліфікації	УІС ЮНЕСКО	Показник визначається як відношення щорічної встановленої законом винагороди вчителя з типовою кваліфікацією та стажем роботи 15 років (чисельник) до річного заробітку осіб з аналогічною кваліфікацією (знаменник).
Капітальні витрати у % від загальної суми витрат на бюджетні установи, за рівнем освіти	УІС ЮНЕСКО	Показник включає видатки на навчальні заклади, а також видатки на ненавчальні навчальні заклади. Витрати на навчальні заклади не обмежуються витратами на

Показник	Джерело	Визначення
		навчальні послуги, а також включають витрати на допоміжні послуги для учнів та сімей, де ці послуги надаються через навчальні заклади. Таким чином, витрати на навчальні заклади включають витрати на основні освітні товари та послуги, такі як педагогічний персонал, шкільні будівлі, підручники та навчальні матеріали, а також периферійні освітні товари та послуги, включаючи допоміжні послуги, загальне управління та інші види діяльності. Витрати на освіту в закладах охоплюють усі типи державних або приватних шкіл та інших навчальних закладів, які займаються наданням або підтримкою освітніх послуг.
Поточні витрати у % від загальної суми видатків на бюджетні установи, за рівнем освіти	УІС ЮНЕСКО	Витрати на освітні товари або активи, які приносять користь протягом більше ніж один рік. Він включає витрати на будівництво, реконструкцію та капітальний ремонт будівель, а також закупівлю важкої техніки або транспортних засобів. Він являє собою вартість придбаних або створених активів, тобто суму формування капіталу протягом року, в якому відбуваються витрати.
Поточні витрати у % від загальної суми видатків на бюджетні установи, за рівнем освіти	УІС ЮНЕСКО	Витрати на освітні товари або активи, які приносять користь протягом більше ніж один рік. Він включає витрати на будівництво, реконструкцію та капітальний ремонт будівель, а також закупівлю важкої техніки або транспортних засобів. Він являє собою вартість придбаних або створених активів, тобто суму формування капіталу протягом року, в якому відбуваються витрати.
Поточні витрати у % від загальної суми видатків на бюджетні установи, за рівнем освіти	УІС ЮНЕСКО	Витрати на освітні товари або активи, які приносять користь протягом більше ніж один рік. Він включає витрати на будівництво, реконструкцію та капітальний ремонт будівель, а також закупівлю важкої техніки або транспортних засобів. Він являє собою вартість придбаних або створених активів, тобто суму формування капіталу протягом року, в якому відбуваються витрати.
Поточні витрати у % від загальної суми видатків на бюджетні установи, за рівнем освіти	УІС ЮНЕСКО	Витрати на освітні товари або активи, які приносять користь протягом більше ніж один рік. Він включає витрати на будівництво, реконструкцію та капітальний ремонт будівель, а також закупівлю важкої техніки або транспортних засобів. Він являє собою вартість придбаних або створених активів, тобто суму формування капіталу протягом року, в якому відбуваються витрати.
Прямі грошові витрати підприємства на курси CVT у відсотках від загальних витрат на оплату праці всіх опитаних підприємств	Євростат CVTS, Cedefop	Загальні грошові витрати (ТМЕ) підприємств на курси CVT у % від загальної вартості праці (всі підприємства). Показник ТМЕ виключає витрати на відсутність персоналу. (Розрахунки Cedefop на основі даних Євростату, CVTS)
Витрати на освіту (державні, домогосподарства, ОДР) у відсотках до ВВП	УІС ЮНЕСКО	Поняття, що використовуються в цьому визначенні, визначені в Національних звітах про освіту, розроблених і опублікованих ЮНЕСКО в 2016 році. Дані про витрати на освіту за джерелами фінансування надходять від урядів країн, які відповідають на щорічне

Показник	Джерело	Визначення
		опитування UIS щодо формальної освіти або на збір даних ЮНЕСКО-ОЕСР/Євростат (UOE). Дані, що використовуються для заповнення анкети про витрати на освіту, можуть надходити з щорічних фінансових звітів, підготовлених Міністерством фінансів або Міністерством освіти, або національних бухгалтерських книг, підготовлених Національним статистичним управлінням. Дані про приватні (домашні) витрати на освіту також можна отримати з опитувань домогосподарств (наприклад, обстежень витрат домогосподарств). Дані про ВВП та державні витрати можна отримати з бази даних World Economic Outlook Міжнародного валютного фонду, яка щорічно оновлюється. Допомога розвитку за кордоном (ODA) відповідає визначенню ОЕСР.
Державні витрати на освіту у відсотках від ВВП за рівнем освіти (%)	UIS ЮНЕСКО	Державні витрати на освіту (поточні та капітальні) виражені у відсотках від валового внутрішнього продукту (ВВП) у певному фінансовому році.
Початкові приватні витрати на освіту (домогосподарство) у відсотках від ВВП (%)	UIS ЮНЕСКО	Витрати на освіту (з державних, приватних, міжнародних джерел) виражені у відсотках від валового внутрішнього продукту (ВВП) у певному фінансовому році. Індикатор повідомляє про: Початкові державні витрати на освіту у відсотках від ВВП; Початкові приватні витрати на освіту (домашнє господарство) у відсотках до ВВП; Початкові приватні витрати на освіту (інші неосвітні приватні суб'єкти) у відсотках від ВВП; Міжнародні витрати на освіту у відсотках від ВВП; Витрати на освіту (державну, приватну, міжнародну) у відсотках від ВВП; Витрати на освіту (державні, домогосподарства, ОДР) у відсотках до ВВП. Поняття, що використовуються в цьому визначенні, визначені в Національних звітах про освіту, розроблених і опублікованих ЮНЕСКО в 2016 році, і узагальнені тут. Одиниця фінансування (див. ЮНЕСКО 2016b:22): NEA визначає фінансові одиниці як «інституційні одиниці, які надають фінансові ресурси для сфери» освіти. Початкове фінансування (див. ЮНЕСКО 2016b:29): NEA розрізняє початкове та кінцеве фінансування, щоб відобразити той факт, що фінансові одиниці можуть передавати фінансування один одному.
Національні витрати на освіту у % до ВВП	Національні джерела (щорічні фінансові звіти Міністерства фінансів та/або Міністерства освіти, та/або національні рахунки), збір даних ЮНЕСКО-ОЕСР-	Як правило, країна за рахунок національних витрат або державного сектора фінансує освіту або за рахунок безпосереднього несення поточних і капітальних витрат навчальних закладів, або за рахунок підтримки студентів та їх сімей стипендіями і державними позиками, а також шляхом передачі державних субсидій на освітню діяльність приватним фірмам або

Показник	Джерело	Визначення
	Євростат (UOE).	некомерційним організаціям (передача приватним домогосподарствам і підприємствам). Обидва види операцій разом відображаються як загальні державні витрати на освіту.
Відсоток фінансування державних шкіл, що надається урядом	ОЕСР PISA	Цей показник вимірює частку загального фінансування державних шкіл, яка надходить з державних джерел (місцевих, регіональних або центральних), на відміну від приватних джерел, таких як домогосподарства або приватні організації. Він відображає, якою мірою державні органи (наприклад, міністерства освіти, муніципалітети) сприяють операційним та капітальним витратам державних шкіл. Цей показник є частиною ширшої контекстуальної рамки PISA, яка допомагає проаналізувати, як шкільні ресурси та врядування впливають на результати учнів.
Державні капітальні видатки закладів середньої освіти за програмною орієнтацією в національній валюті	Збір даних національних міністерств/агентств, ЮНЕСКО-ОЕСР-Євростат (UOE).	Показник включає видатки на навчальні заклади, а також видатки на ненавчальні навчальні заклади. Витрати на навчальні заклади не обмежуються витратами на навчальні послуги, а також включають витрати на допоміжні послуги для учнів та сімей, де ці послуги надаються через навчальні заклади. Таким чином, витрати на навчальні заклади включають витрати на основні освітні товари та послуги, такі як педагогічний персонал, шкільні будівлі, підручники та навчальні матеріали, а також периферійні освітні товари та послуги, включаючи допоміжні послуги, загальне управління та інші види діяльності. Витрати на освіту в закладах охоплюють усі типи державних або приватних шкіл та інших навчальних закладів, які займаються наданням або підтримкою освітніх послуг.
Поточні державні видатки закладів середньої освіти за програмною спрямованістю в одиниці в національній валюті	Збір даних національних міністерств/агентств, ЮНЕСКО-ОЕСР-Євростат (UOE).	Державні видатки закладів середньої освіти за програмною спрямованістю та категоріями витрат у національній валюті
Державні видатки на освіту (% від ВВП)	Національні джерела (щорічні фінансові звіти Міністерства фінансів та/або Міністерства освіти, та/або національні рахунки), збір даних ЮНЕСКО-ОЕСР-Євростат (UOE).	Як правило, державний сектор фінансує освіту за рахунок безпосереднього несення поточних і капітальних витрат навчальних закладів або за рахунок підтримки студентів та їхніх сімей стипендіями та державними позиками, а також шляхом передачі державних субсидій на освітню діяльність приватним фірмам або некомерційним організаціям (трансферти приватним домогосподарствам і підприємствам). Обидва види операцій разом відображаються як загальні державні витрати на освіту.
Державні видатки на освіту (у % від загального обсягу державних видатків)	УІС ЮНЕСКО	Як правило, державний сектор фінансує освіту або за рахунок безпосереднього несення поточних і капітальних витрат навчальних закладів, або за рахунок підтримки студентів та їх сімей стипендіями і державними позиками, а також шляхом передачі державних субсидій на освітню діяльність приватним фірмам або некомерційним організаціям (передача

Показник	Джерело	Визначення
		приватним домогосподарствам і підприємствам). Обидва види операцій разом відображаються як загальні державні витрати на освіту.
Державні видатки на освіту за рівнем освіти (у % до ВВП)	Міністерство освіти/Національне статистичне управління	Державні витрати – це витрати органів державної влади на основні освітні товари та послуги, такі як педагогічний склад, шкільні будівлі, підручники та навчальні матеріали, а також периферійні освітні товари та послуги, включаючи допоміжні послуги, загальне управління та інші види діяльності. Рівень освіти відноситься до широких розділів «драбини» формальної освіти в країні (дошкільна освіта та догляд, початкова, середня, професійно-технічна освіта та вища освіта), що охоплюють усі галузі та програмні групи, які можуть виникнути на кожному з цих рівнів (UNESCO UIS, OECD, ETF).
Державні видатки на освіту за рівнем освіти (у національних грошових одиницях)	Міністерство освіти/Національне статистичне управління	Державні витрати – це витрати органів державної влади на основні освітні товари та послуги, такі як педагогічний склад, шкільні будівлі, підручники та навчальні матеріали, а також периферійні освітні товари та послуги, включаючи допоміжні послуги, загальне управління та інші види діяльності. Рівень освіти відноситься до широких розділів «драбини» формальної освіти в країні (дошкільна освіта та догляд, початкова, середня, професійно-технічна освіта та вища освіта), що охоплюють усі галузі та програмні групи, які можуть виникнути на кожному з цих рівнів (UNESCO UIS, OECD, ETF).
Встановлена законом заробітна плата вчителів, що базується на типових (найбільш поширених) кваліфікаціях на різних етапах педагогічної кар'єри: (національна валюта)	Міністерство освіти/Національне статистичне управління	Під законодавчо встановленими окладами розуміються планові річні зарплати в державній освіті (середня та початкова професійна освіта та навчання) за офіційною шкалою оплати праці, вираженою в місцевій валюті. Зазначена заробітна плата є брутто (загальна сума, сплачена роботодавцем до оподаткування) за вирахуванням внеску роботодавця на соціальне страхування та пенсію (за існуючими тарифними сітками). Типова кваліфікація вчителів відноситься до рівня кваліфікації, яку зазвичай мають вчителі (тобто кваліфікація, яку має найбільша частка вчителів у певний рік) на початку своєї кар'єри, після 15 років як показник заробітної плати до середини викладацької кар'єри, і на вершині шкали як показник заробітної плати до вершини викладацької кар'єри (OECD, ETF).
Оплата праці педагогічних працівників у відсотках від загальної суми витрат у державних установах за рівнем освіти	УІС ЮНЕСКО	Оплата праці педагогічних працівників виражається у відсотках від прямих витрат у державних навчальних закладах (навчальних та ненавчальних) за визначеним рівнем освіти. Вона включає заробітну плату, внески роботодавців на пенсійні програми та програми соціального страхування, а також інші надбавки та пільги. Фінансова допомога студентам та інші трансферти виключаються. Цей показник допомагає оцінити, яка частина освітнього бюджету виділяється саме на

Показник	Джерело	Визначення
		зарплати та пільги вчителям, а не на інфраструктуру, адміністрацію чи підтримку студентів.
Середня вартість курсів CVET на одного учасника виражена через норматив купівельної спроможності	Євростат, CVTS	Цей показник вимірює середні витрати, понесені підприємствами на кожного учасника курсів підвищення кваліфікації та підвищення кваліфікації (CVET). Він ґрунтується на даних Опитування про безперервне професійне навчання (CVTS), яке збирає інформацію про обсяг інвестицій, які підприємства вкладають у навчання своїх працівників.

Складено авторами.

Для подальшого реформування збору та обробки статистичної інформації щодо фінансування освіти можна використати міжнародний досвід країн ЄС. Наведемо декілька типових моделей збору інформації про фінанси освіти.

(1) Існування єдиної освітньої інформаційної системи, що виступає всеосяжною централізованою базою даних та основним джерелом освітніх даних у країні, включно зі статистикою фінансів освіти. Вона автоматично збирає відповідну інформацію безпосередньо від закладів освіти та різних державних баз даних, охоплюючи ключові сфери. Цей автоматизований підхід значно зменшує потребу в ручних опитуваннях і забезпечує легкий доступ до даних у режимі реального часу.

Ключовою перевагою системи є чітке розмежування джерел фінансування. Система дозволяє відстежувати походження всього фінансування, чітко розподіляючи його за державними джерелами, які додатково поділяються на внески державних та місцевих органів влади; приватні джерела як від домогосподарств, так і від компаній; та іноземних джерел, включаючи кошти міжнародних організацій та програм ЄС. Крім того, система повністю відповідає міжнародним стандартам, включаючи фреймворки UOE та ISCED.

Конструкція системи призводить до кількох ключових особливостей, які підвищують її цінність. Її залежність від цифрових реєстрів забезпечує надзвичайну ефективність та своєчасність, що дозволяє виробляти та

поширювати освітню статистику з великою швидкістю та точністю для прийняття обґрунтованої політики. Відображаючи національний пріоритет, статистична структура також приділяє велику увагу навчанню протягом усього життя, виходячи за рамки формальної освіти і включаючи надійні дані про освіту дорослих з координованих на міжнародному рівні опитувань, таких як Опитування освіти дорослих та Обстеження робочої сили. Нарешті, використання взаємопов'язаних державних баз даних забезпечує всебічне охоплення, пропонуючи цілісне уявлення про сектор освіти шляхом зв'язування даних про витрати з широким спектром змінних, таких як демографічні показники учнів та результати освіти, що, у свою чергу, забезпечує глибокий аналіз.

Дані про витрати на освіту, які відсутні в офіційних базах даних, збираються за допомогою веб-платформи самообслуговування подання даних. Ця платформа також використовується для контролю за заповненням анкет. Анкети призначені для самостійного заповнення на платформі самообслуговування та включають інструкції та елементи керування.

(2) Система моніторингу витрат на освіту на основі спільного, міжвідомчого підходу. Ця структура гарантує всебічне охоплення всіх секторів освіти за рахунок використання спеціалізованого досвіду кількох ключових організацій. Наприклад, в Ірландії основна відповідальність розподілена між Міністерством освіти, Управлінням вищої освіти (HEA) та Центральним статистичним управлінням (CSO). Ірландська модель характеризується чіткими, але взаємодоповнюючими ролями установ, що входять до її складу, які разом пропонують всебічний огляд фінансування та ефективності освіти.

- Департамент освіти: Як головний державний орган, Департамент контролює фінансування та політику початкової та післяшкільної освіти. Це основне джерело даних про державні витрати, зарахування до шкіл та кількість вчителів на цих рівнях.

- Управління вищої освіти (HEA): HEA є статутним органом, відповідальним за фінансування та розвиток вищої освіти та досліджень. Він є головним органом для збору та аналізу детальних фінансових даних та даних про результати діяльності університетів та інших установ третього рівня. Цей фокус має вирішальне значення, враховуючи високий рівень досягнень третього рівня в Ірландії.

- Центральне статистичне управління (CSO): CSO діє як національне статистичне агентство, відповідальне за збір та поширення офіційної статистики. Він співпрацює з Міністерством освіти та HEA для забезпечення якості та узгодженості даних, а також інтегрує статистику освіти в ширші національні рахунки.

Це зумовлює певні особливості такої моделі:

- Комплексна звітність про державні витрати: Система чудово надає детальні дані про державні витрати, дозволяючи аналізувати тенденції ключових показників, таких як реальні витрати на одного учня на початковому, середньому та вищому рівнях.

- Інтеграція міжнародних опитувань: якщо країна є активним учасником основних міжнародних оцінювань учнів, включаючи Програму міжнародного оцінювання учнів (PISA), Прогрес у міжнародному дослідженні грамотності читання (PIRLS) та Тенденції в міжнародних дослідженнях математики та природничих наук (TIMSS). Дані цих опитувань інтегровані в національну статистичну структуру, щоб забезпечити ширший порівняльний контекст для ефективності ірландської системи освіти.

- Фокус на прогнозах та публічній звітності: Ключовим результатом системи є регулярна публікація детальних статистичних звітів, бюлетенів та демографічних прогнозів. Ці документи, які часто оприлюднюються спільно Департаментом освіти та CSO, прогнозують майбутній попит на місця в школах та надають політикам, дослідникам та громадськості своєчасну та актуальну інформацію для довгострокового планування.

(3) Високоцентралізована система, якою керує зазвичай національне статистичне управління країни. Ключовою характеристикою системи є її глибока інтеграція з більш широкою національною системою бухгалтерського обліку, що забезпечує високий ступінь узгодженості та порівнянності між статистикою освіти та іншими ключовими економічними показниками.

Цей комплексний підхід дозволяє проводити всебічний і багатогранний аналіз національних інвестицій в освіту, спираючись на широкий спектр джерел даних.

Основою моделі є централізований збір даних, де інформація з різних джерел гармонізується в рамках національних рахунків. Це дає повну картину всіх фінансових потоків, пов'язаних з освітою.

Розглядаючи витрати на освіту як складову національних рахунків, система гарантує, що визначення, класифікації та методології відповідають тим, що використовуються для інших секторів економіки. Це сприяє високому аналізу ролі освіти в національному економічному ландшафті. Система не покладається на одне джерело, а скоріше триангулює дані з кількох джерел:

А. Прямі звіти: фінансові дані збираються безпосередньо з навчальних закладів.

Б. Урядові записи: дані про державні витрати отримуються з фінансових рахунків уряду.

В. Опитування домогосподарств: Приватні внески сімей оцінюються за допомогою спеціальних опитувань.

Ця централізована, інтегрована та детальна система є потужним інструментом для аналізу освітнього ландшафту, особливо у тих сферах, де державне та приватне фінансування тісно взаємопов'язані.

(4) Система з високим ступенем централізації та глибокою інтеграцією з національною політикою. В рамках такої моделі створюється окрема структура, що є офіційним статистичним управлінням національного міністерства освіти. Основою цієї системи є «Рахунок освіти» – всеосяжний

щорічний звіт, який слугує остаточним джерелом даних про національні витрати на освіту.

Повноваження такого статистичного управління охоплюють весь спектр від збору даних до оцінки політики. Воно відповідає за розробку та управління всією статистичною інформаційною системою для освіти. Він контролює репозиторії, каталоги та класифікації, забезпечуючи узгодженість усіх згенерованих даних. Джерелами даних є два аспекти:

А. Адміністративні дані: Інформація береться безпосередньо з систем управління Міністерства.

Б. Опитування: Управління доповнює адміністративні дані власними опитуваннями студентів, учнів, персоналу та навчальних закладів.

Обліковий запис про освіту забезпечує послідовну та вичерпну оцінку сектору освіти. Він функціонує як супутниковий рахунок основних національних рахунків, забезпечуючи узгодження його методології з більш широкою економічною статистикою.

Обліковий запис пропонує повний огляд усіх фінансових потоків, відстежуючи витрати за допомогою:

- Джерело фінансування: держава, місцеві органи влади, домогосподарства, бізнес та міжнародні джерела.
- Призначення: Усі рівні освіти, від дошкільної до вищої освіти, включаючи професійну та безперервну освіту.
- Цільове призначення: Вся освітня діяльність, включаючи викладання, дослідження, адміністрування, допоміжні послуги (харчування, проживання, охорона здоров'я) та трансферти (стипендії, гранти).

Ця всеосяжна структура дозволяє провести макроекономічний аналіз фінансування освіти та розрахувати ключові показники, такі як внутрішні витрати на освіту та середні витрати на одного учня чи студента.

Найбільш значні розбіжності виявляються в структурі і методології їх систем збору даних. Є високоцентралізовані моделі, де єдиний орган несе основну відповідальність за весь процес. Є централізовані моделі, основою

яких є єдина інтегрована цифрова платформа, яка служить основою для збору даних. З іншого боку, є міжвідомча модель, яка розподіляє відповідальність між Міністерством освіти, Управлінням вищої освіти (HEA) та Центральним статистичним управлінням (CSO).

Окремі моделі глибоко інтегрують свої освітні рахунки в основні національні системи бухгалтерського обліку, забезпечуючи чітку узгодженість з іншими економічними статистичними даними. Інші моделі ґрунтуються на консолідації даних від різних партнерських агентств, кожне з яких відповідає за певний сектор.

Кожна модель має унікальний набір сильних і слабких сторін, сформованих її дизайном. Централізований підхід, орієнтований на політику, пропонує очевидну перевагу у вигляді тісного зв'язку між збором даних та оцінкою політики. Багаторічний «Освітній звіт» з його безперервними часовими рядами надає неоціненну історичну глибину для аналізу. Однак така система є менш гнучкою, ніж інші моделі. Помітним недоліком є рівень деталізації даних; хоча він є всеосяжним на національному рівні, він не призначений для отримання стандартних регіональних чи місцевих результатів.

Система з централізованою структурою та зосередженістю на економіці, вміє генерувати дані, які точно відповідають іншій національній економічній статистиці. Основним недоліком є потенційна економічна упередженість, коли акцент на бухгалтерському обліку може затьмарити більш якісні показники ефективності, якщо вони не включені навмисно та окремо.

Цифрова модель дає помітні переваги у своєчасності та ефективності. Автоматизований процес збору даних на основі реєстру зменшує адміністративне навантаження та забезпечує доступ до даних майже в режимі реального часу. Цей підхід також дозволяє отримувати детальні дані з можливістю пов'язувати інформацію про витрати з широким спектром інших змінних. Однак ця система значною мірою залежить від поточної цілісності та

безпеки її цифрової інфраструктури, і їй може бути складно збирати більш тонку, якісну інформацію, яка не так легко вписується в поле бази даних.

Основними недоліками децентралізованих моделей є значні координаційні зусилля, необхідні для гармонізації даних між відомствами, і потенційна можливість повільнішої консолідації даних порівняно з єдиною централізованою системою.

Дорожня карта інтеграції статистики фінансів освіти України до європейського простору

Рекомендації для України:

Інституційна координація: Створити офіційний механізм співпраці між Міністерством освіти, Міністерством фінансів та Державною службою статистики для забезпечення узгоджених потоків даних.

Інфраструктура даних: Розробка або вдосконалення інтегрованих інформаційних систем для збору фінансових даних з державних і приватних навчальних закладів.

Розбудова потенціалу: Навчання національного статистичного та фінансового персоналу методології УОЕ та міжнародним стандартам звітності.

Пілотне впровадження: рекомендовано почати впровадження з вибраних фінансових таблиць УОЕ (наприклад, FIN1-SOURCE, FIN2-NATURE) з використанням доступних адміністративних даних та даних опитування.

Починаючи з 1993 року, Європейський Союз систематично розвиває статистику фінансування освіти на основі рамок УОЕ. Для України приєднання до цієї системи є не лише технічним завданням, а й стратегічним кроком на шляху до глибшої інтеграції з європейським статистичним та освітнім простором. Висновки та рекомендації цього звіту покликані підтримати інституційний розвиток освітньої статистики України та сприяти її повній участі у процесі збору даних ЄС.

Для поетапної реалізації гармонізації статистики фінансування освіти пропонується дорожня карта з короткостроковими, середньостроковими та довгостроковими заходами:

- Короткострокові заходи (1–2 роки): вибір моделі організації збору статистики фінансів та реформування на цій основі національної системи; оновлення форм звітності відповідно до УОЕ; розробка законодавчої бази (імплементация Регламентів 452/2008 і 912/2013 до внутрішнього законодавства). Важливою є інтеграція існуючих систем (ЄДЕБО, «АІКОМ») у єдину модель збирання даних, що суттєво сприятиме автоматизації процесу та скороченню дублювання звітності.

- До середньострокових заходів цієї гармонізації (3–5 років) можна віднести: поетапне охоплення повного обсягу статистики фінансів освіти згідно з УОЕ (усі показники та розрізи); запровадження систем автоматичного обміну даними між установами та закладами (API), налаштування робочого процесу SDMX-обмінів з Eurostat; розвиток внутрішніх алгоритмів валідації, навчання профільного персоналу, а також публікація документації та метаданих у форматі ЄСС.

- Довгострокові заходи (більше 5 років) включають: досягнення повної сумісності вітчизняної освітньої статистики з європейською практикою та побудова єдиної аналітичної екосистеми, коли дані освітньої фінансової статистики мають інтегруватися в єдину платформу аналізу та планування. На цьому етапі передбачається участь України в проєктах ЄС з удосконалення освітньої статистики (Education and Training 2030, OECD та інші), регулярне оновлення показників до вимог SDG4 та розширення аналітичних можливостей (наприклад, оцінка впливу політик).